

EL DRET INALIENABLE A LA LLENGUA PRÒPIA. ALGUNS ASPECTES JURÍDICS I POLÍTICS DE LA PERSECUCIÓ DEL CATALÀ. DE L'EDICTE DE LLUÍS XIV (1702) A LA LLEI DEIXONNE (1951), SENSE OBLIDAR-NOS DE LES DICTADURES ESPANYOLES (1923-1930 I 1939-1975)

Manuel J. Peláez Albendea
Universitat de Màlaga

Dedicat a la memòria d'aquest gran jurista i historiador que va ser Josep Maria Pons i Guri, persona docta en qüestions de dret català històric i home de bé.

La incorporació dels territoris del Rosselló i la Cerdanya a França després de la Pau dels Pirineus del 1659 va significar un cop dur per a Catalunya com a nació amb perspectiva de futur i per a la llengua catalana en particular. El Tractat dels Pirineus ha estat definit amb encert com el de la mutilació de Catalunya¹ i va tenir unes conseqüències terribles per a la llengua catalana.² Una part de la població es va oposar a l'annexió a la monarquia gal·la.³ Temps des-

1. Josep SANABRE (1892-1976), *El Tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya*, Barcelona, Barcino, 1981 i 1989. Publicat també amb el títol *El Tractat dels Pirineus i els seus antecedents*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1961.

2. «Els habitants dels comtats de Rosselló, de Conflent i de Cerdanya, i de altres comarques amputades de Catalunya al segle XVII, en els nou-cents anys que van des de l'alliberament del domini musulmà fins al Tractat dels Pirineus, sempre havien parlat la llengua catalana, no pas un patois occitànic, ans un català que conegué períodes del més pur classicisme així en la llengua parlada com en l'escripta, tal com ho testifiquen memorables escriptors i la documentació de l'edat mitjana i dels primers segles de l'edat moderna. Als darrers anys del segle XVI i cap ençà hi hagué fortes filtracions de la llengua castellana en decaure la catalana, en canvi, la francesa no travessà la frontera franco-rossellonesa: aquesta llengua no era parlada, ni escrita ni coneguda, pels habitants d'aquells comtats» (Josep SANABRE, *El Tractat dels Pirineus*, p. 10-11).

3. Vegeu Óscar JANÉ CHECA, «Estructuració social i política del Rosselló després de 1659: el posicionament d'una societat enfront de l'annexió a la monarquia francesa», *Revista de Catalunya*, núm. 170 (febrer 2002), p. 9-23.

prés es va publicar l'edicte de Lluís XIV de 2 d'abril de 1700,⁴ referit al Rosselló, la Cerdanya i el Conflent. En aquest edicte s'indicava que l'ús de la llengua catalana «répugne et est en quelque sorte contraire à Notre Autorité, à l'honneur de la Nation François».⁵ Havia estat molt abundant el nombre de juristes rossellonesos als segles XV, XVI i XVII, amb anterioritat a l'annexió francesa, i constitueixen un punt de referència significatiu dels que poden considerar-se juristes catalans. I aquesta mentalitat anticatalana i francòfona es manté fins i tot en els nostres dies en aquest àmbit específic de la cultura jurídica de parla francesa. Basta consultar el magnífic *Dictionnaire historique des juristes français (XIIIe-XXe siècle)*, coordinat per Arabeyre, Halpérin i

4. Sense publicar l'edicte, es pot llegir el comentari de Pere VERDAGUER, «Al cap de tres-cents anys de l'edicte de Lluís XIV contra el català», *Revista de Catalunya*, núm. 151 (2000), p. 3-7.

5. «Louis par la grace de Dieu, roi de France et de Navarre: A tous presens & à venir. Salut, depuis plus de quarante ans que Nous possédons en pleine Souveraineté les Comtés & Vigneries de Roussillon & Conflans, qui nous ont été cédés avec une partie du Comté de Cerdagne, par le Traité de Paix des Pyrénées, les Procédures des Justices Subalternes desdits Païs, les Délibérations des Magistrats des Villes, les Actes des Notaires & autres Actes publics, ont continué à y être couchés en Langue Catalane, par un usage que l'habitude seule a autorisé: Mais comme outre que cet usage répugne & est en quelque sorte contraire à Notre Autorité, à l'honneur de la Nation François & même à l'inclinaison des Habitats desdits Païs, lesquels en toutes occasions ne témoignent pas moins de zèle et d'affection pour notre service que nos anciens Sujets: Ils en reçoivent d'ailleurs beaucoup de préjudices, en ce que pour faire instruire leurs enfans dans ladite Langue Catalane, & les rendre par là capables d'exercer les Charges de Judicature & de Magistrature; Ils se trouvent obligés de les envoyer étudier dans les villes de la domination d'Espagne, ce qui leur cause de grands frais. Nous avons jugé que pour remédier à ces inconveniens, il était à propos d'ordonner qu'à l'avenir toutes les Procédures & les Actes publics qui se feront dans lesdits Païs, seront couchés en Langue François: Sçavoir faisons que pour ces causes & autres bonnes considérations, à ce Nous mouvans, de notre certaine Science, pleine Puissance & Autorité Royale: Nous avons dit, statué, déclaré & ordonné, Disons, statuons, déclarons & ordonnons par ces Présentes, signées de notre main; Voulons & nous plaît, que d'orénavant & à commencer du premier Mai prochain, toutes les procédures qui se feront dans les Sièges & Juridictions desdits Païs de Roussillon, Conflans & Cerdagne; Comme aussi les Délibérations des Magistrats des Villes & des Communautés, les Actes des Notaires & généralement tous autres Actes Publics qui se passeront esdits Païs, seront mis & couchés en Langue François, à peine de nullité. Defendons à tous Avocats, Procureurs, Greffiers, Notaires & autres, de ne se plus servir pour cet effet de la Langue Catalane, & aux Juges et Magistrats de la souffrir, ni de prononcer leurs Jugemens ou Délibérations qu'en Langue François. Si donnons en mandament à nos amez & feaux Conseillers, les Gens tenans notre Conseil Superieur de Roussillon, que ces Présentes ils ayent à faire lire, publier & observer, sans permettre qu'il y soit contrevenu en aucune manière: Et afin que ce soit chose ferme & stable, Nous avons fait mettre notre scel à cesdites Présentes. Donné à Versailles au mois de Février, l'an de grace mil sept cens, & de notre regne le cinquante septième. Signé, Louis: Et sur le repli, Par le Roi, Le Thellier, Visa Phelypeaux, & Scellé du grand Sceau de cire verte pendant avec lacs de soye verte & cramoiisi. Lu & publié l'Audience tenant, à ce requerant le Procureur General du Roi, ce jourd'hui 2 Avril 1700.»

Krynen,⁶ i comprovar que, dels 1.278 juristes que s'hi recullen, sempre corresponents a la França continental, la zona que es denomina *l'hexàgon* i l'illa de Còrsega, és a dir, excloent l'actual França d'ultramar (Guadeloupe, la Guaiana Francesa, Martinica, Mayotte, Nova Caledònia, la Polinèsia Francesa, l'illa de la Reunió, Sant-Pierre-et-Miquelon, Langlade, i Wallis i Futuna), que històricament hagués dut a incloure diversos territoris asiàtics i molts d'africans i d'americans (Haití, el Quebec i la Louisiana), no n'hi ha cap de significatiu del Rosselló de l'època de la dominació catalanoaragonesa o austriacista. No hi apareixen els juristes catalans del Rosselló⁷ Feliu Andreu i Francesc Andreu, que eren doctors en Dret per la Universitat de Perpinyà.⁸ Altres juristes que tampoc no hi veiem són Montserrat Arquer,⁹ la família de juristes Aybrí¹⁰ i la

6. Patrick ARABEYRE, Jean-Louis HALPÉRIN i Jacques KRYNEN, *Dictionnaire historique des juristes français*, París, Presses Universitaires de France, 2007, 827 p. Patrick Arabeyre és professor de l'École Nationale des Chartes, Jean-Louis Halpérin és professor de l'École Normale Supérieure de París i Jacques Krynen és professor d'història del dret, de les institucions i dels fets socials i econòmics de la Universitat de Ciències Socials de Tolosa de Llenguadoc.

7. Es pot trobar informació acurada sobre aquests juristes a l'obra de Jean CAPEILLE, *Dictionnaire des biographies roussillonaises*, reimpressió, Marsella, Laffitte, 1978, i a Manuel J. PELÁEZ, *Diccionario crítico de juristas españoles, portugueses y latinoamericanos (hispánicos, brasileños, quebequenses y restantes francófonos)*, vol. II, tom 2 (tom 3 de la col·lecció), Barcelona, Universidad de Málaga i Cometa, 2008.

8. Feliu Andreu era doctor en Dret per la Universitat de Perpinyà. Després de la defunció de Francesc Gigintia, Joan II el va nomenar jutge reial per a Perpinyà. Després de la invasió del territori pels francesos es va situar al bàndol dels partidaris de Lluís XI i fou nomenat comissari per a portar a terme la confiscació dels béns dels habitants del Rosselló que van mantenir la seva fidelitat al monarca catalanoaragonès Joan II. El 1472 va ser nomenat senyor de Rodés. Fill de Feliu Andreu era Francesc Andreu, partidari, com el seu pare, dels interessos francesos en el Rosselló. Va estudiar dret a la Universitat de Perpinyà i es doctorà en Dret Civil. Era jutge de la Inquisició del Rosselló i la Cerdanya el 1513. Va heretar del seu pare el títol de senyor de Rodés.

9. Doctor en Dret Civil per la Universitat de Perpinyà, títol que obtingué el 2 de maig de 1589. Fou advocat fiscal i assessor jurídic del governador dels comtats del Rosselló i de la Cerdanya. Va rebre les cartes de noblesa el 18 de maig de 1619 i la concessió de blasons.

10. Joan Aybrí (†1507) era fill de Bernat Aybrí, a qui Alfons el Magnànim havia nomenat per a un càrrec de custòdia i intervenció de metalls preciosos de la seca de Perpinyà i oïdor de comptes de la Diputació del General de Catalunya. Bernat Aybrí també va ser castellà de la Força Reial de Perpinyà, amb jurisdicció civil i criminal. El seu pare va tenir molt a veure amb el que li va passar al seu fill els anys ulteriors. Després de la invasió del Rosselló per les tropes franceses, li van ser confiscats els béns per la seva fidelitat a la Corona aragonesa. Joan Aybrí va estudiar dret a Perpinyà i es va doctorar en Lleis. Va contreure matrimoni amb Francesca dez Viviers. Per a premiar la fidelitat del seu pare a la causa de Joan II, Ferran II el Catòlic el va nomenar el 1493 assessor del governador del Rosselló. Es va mantenir en aquest lloc fins que va ser-ne destituït el 23 de desembre de 1500 com a conseqüència d'unes denúncies calumnioses. Més tard, el 21 de febrer de 1502, va ser rehabilitat en el càrrec després d'una minuciosa investigació del regent de la Cancelleria sobre allò succeït. Un altre membre de la família, Francesc Aybrí, va ser veguer del Rosselló el 1504.

més memorable dels Giginta,¹¹ sense perdre de vista tipus tan importants com Andreu Bosc, o Bosch.¹² Igualment van ser juristes significatius, cap dels quals és recollit en aquest *Dictionnaire historique des juristes français*, que repetim que agrupa els que van del segle XII al segle XX, Arnau Costa,¹³ Francesc Soler,¹⁴ Joan Delpas,¹⁵ Francesc Descamps,¹⁶ Francesc Vidal Descamps,¹⁷

11. Francesc Giginta (†1522), considerat Francesc pare, era, al seu torn, fill del jutge Francesc Gigintia. Es va doctorar en Dret per la Universitat de Perpinyà el 1452. Cancellier d'aquesta universitat l'any 1488, va ser professor de lleis. Va contreure matrimoni dues vegades. Dels seus fills, el més famós era el que duia el seu mateix nom, Francesc Giginta (fill), nascut a Perpinyà, el qual va estudiar dret a la Universitat de Perpinyà i va arribar a fer les proves corresponents al grau de doctor en Lleis. Va ser canceller de la mateixa universitat, com el seu progenitor, i, a més, prior de la Facultat de Dret des del 1523. L'1 de juliol de 1549 va ser nomenat regent de la Cancelleria del Consell Sobirà d'Aragó. Felip II li va concedir el 7 de gener de 1560 un títol nobiliari.

12. Natural de Perpinyà, era doctor en Dret, no sabem si en cànons o en lleis. Consta en alguna font que des del 1570 actuava com a advocat, encara que no es pot donar gaire credibilitat a aquesta dada. Era terciari franciscà. Va ser jutge d'apel·lacions del Tribunal del Governador dels comtats del Rosselló (per a les primeres apel·lacions) i la Cerdanya (per a les segones apel·lacions). També va ser cònsol del municipi de Perpinyà el 1629 i el 1639. És l'autor d'una important obra, *Summari, Index o Epitome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Cathalunya, Rosselló i Cerdanya, dels gràcies, privilegis, prerrogatives, preheminències, llibertats, i immunitats gosans segons els propries, i naturals lleys*, que es va publicar a Perpinyà el 1628 i de la qual hi ha una reedició anastàtica (Barcelona, Sueca, 1974). És un tractat d'història del dret de Catalunya i dels comtats del Rosselló i la Cerdanya fins al 1620. Destaca també per la singularitat de l'esquema que aplica en el tractament de les diferents matèries jurídiques, que combina el mètode sistemàtic i el cronològic. Al final del text hi ha una llista de pragmàtiques, provisions, sentències, concòrdies, ordenances i privilegis, preferentment referits als dos comtats fins al 4 de maig de 1622.

13. Jurista, natural de Perpinyà, que va morir el 20 de setembre de 1282 i que està enterrat a l'església de Sant Francesc de la mateixa localitat de Perpinyà. Un dels seus fills, Raimon Costa, va ser bisbe d'Elna (1289-1310), on va substituir en el càrrec Berenguer de Santa Fe. L'altre fill d'Arnau de Costa, Pere, va ser canonge d'Elna i de Narbona i va morir el 13 d'agost de 1320.

14. Va néixer a Perpinyà al segle XVI, no se sap quin any, però amb certa seguretat hagué de ser a la segona meitat d'aquesta centúria. Formava part d'una prestigiosa família rossellonesa que comptava amb uns altres dos professors de lleis al claustre de la Universitat de Perpinyà. Va ser rector d'aquesta universitat el 1599. Un altre parent seu ho havia estat el 1589. A més, va ser professor de lleis i degà de la Facultat de Dret. És autor de diverses obres, com per exemple *De monetarum reformatione in Catalaunia*.

15. Era doctor en Dret Canònic i Civil per la Universitat de Perpinyà. El 1522 va contreure matrimoni amb Anna Pincart, amb la qual va tenir tres fills. Un d'ells, Joan (1539-1573), va succeir el seu pare en la baronia jurisdiccional de Saint-Marsal, que el seu pare havia adquirit mitjançant una compra. Joan Delpas va ser jutge reial i advocat fiscal a Perpinyà, i més tard va ser assessor del governador dels comtats del Rosselló i la Cerdanya.

16. Jurista originari del Rosselló. Era fill de Joan Descamps, notari de Perpinyà. Va estudiar lleis a la Universitat de Perpinyà i es va doctorar en Dret Civil. Va ser nomenat advocat fiscal. Va tenir dos fills.

17. Era fill de Francesc Descamps i M. Modaguer i germà de Joan Francesc, ardiaca d'Elna. Va estudiar dret a Perpinyà i es va doctorar en Lleis el 27 d'agost de 1556. Va ser rector de la Universitat des del 7 de gener de 1558 fins al 1560, en substitució de Joan Cassanyes. Va ser rector,

Pere Durand,¹⁸ Jaume Pau,¹⁹ Guillem Jordà,²⁰ Pere Pascal²¹ i Josep Ramon.²²

A França, la persecució de la llengua catalana va créixer amb l'esperit de l'escola pública²³ i laica del francmaçó Jules Ferry (1832-1893), durant la Tercera República. Ferry va ser president del Consell de Ministres i ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts del 1879 al 1883. Va ser molt significativa la seva circular de 17 de novembre de 1883 sobre la instrucció moral i cívica, en la qual va saber

---

després de Descamps, Francesc Crosses. També va ocupar càrrecs de responsabilitat a la Facultat de Lleis i va compatibilitzar la seva labor docent amb l'exercici de l'advocacia. Va ser, com el seu pare, advocat fiscal dels tribunals de Perpinyà, càrrec en el qual el va substituir Rafel Juallar quan va ser nomenat conseller de la Reial Audiència de Catalunya. Va ser armat cavaller i nomenat noble. A més, va ser regent de la Cancelleria del Principat de Catalunya i dels comtats del Rosselló i la Cerdanya.

18. Natural de Perpinyà. Va estudiar dret a la universitat rossellonesa i es va doctorar tant en Cànon com en Lleis. Pere III el Cerimoniós el va nomenar comissari inspector dels oficials reials de les vegueries del Rosselló i la Cerdanya.

19. Va néixer a Perpinyà al principi del segle xv. A la seva família hi havia hagut altres juristes i magistrats. Va ser assessor del rei Joan II. Va morir a Barcelona el 13 de juny de 1466. Bartomeu Verino es va inspirar en les teories jurídiques de Pau, el qual va deixar escrita una important i voluminosa obra jurídica en relació amb la seva època.

20. Va estudiar dret a la Universitat de Perpinyà. Va ser governador provisional dels comtats del Rosselló i la Cerdanya, quan va morir Raimon de Perellós. Va ser jutge de primeres apel·lacions del Rosselló i el Vallespir.

21. Notari de Perpinyà del segle xvii. Va deixar un text escrit molt complet sobre els successos ocorreguts en la seva època al Rosselló, i en particular a Perpinyà, durant la revolució de Catalunya del 1640.

22. Nascut a Perpinyà. Doctor en Lleis, va ser professor de la Universitat de Perpinyà des del 1599. També va ser advocat. Més tard va ser professor de la Universitat de Barcelona. Va publicar uns comentaris a les sentències de l'Audiència de Barcelona, *Consiliorum una cum sententiis et decisionibus Audientiae regiae Principatus Cathaloniae* (Barcelona, 1627; reedició, Bolonya, 1689).

23. Algunes de les manifestacions que cal ressaltar d'aquesta política són la publicació, el 29 de març de 1880, del decret promogut per Jules Ferry que establia la dissolució i l'expulsió de la Companyia de Jesús. Van seguir aquest decret, com és sabut, una sèrie de disposicions anticlericals, algunes de manera sobreposada, com la Llei de 16 de juny de 1881, que establia la gratuïtat de l'ensenyament públic, i altres de manera directa, com la Llei de 29 de juliol de 1881, que suprimia alguns delictes contra la moral religiosa, la Llei de 28 de març de 1882, sobre la instrucció laica obligatòria, que va introduir la nova moral cívica que havia de substituir un ensenyament inspirat en la moral tradicional de l'Església catòlica i d'altres confessions protestants (pel que fa a la primera, es pensava que estava determinada per la tradició de l'ortodòxia moral de la doctrina de Pierre Collet, André Duval, Gaspar Juénin, Claude Frassen, Jean-Baptiste Gonet, Vincent Contenson, Joseph Mayol, Jean Pontas, Valery Renaud, Michel Rosset, Jacques Besombes, Léon Leys, Claude Lacroix, Charles René Billuart, Jean Capreolus, Louis Abelly, A. Natalis, Louis Bail, Alfons Maria de Ligoiri, Paul Antoine, Louis Bancel, Vincent Baronius, E. Buny, etc.), la Llei de 30 d'octubre de 1883, sobre els docents de l'ensenyament públic, i la Llei de 2 de juliol de 1901, sobre les congregacions religioses, que van ser seguides de la reiterada Llei de 9 de desembre de 1905 i del Decret de 17 d'abril de 1906, d'aplicació de la liquidació de l'administració de cultes.

establir que la «instrucció religiosa pertanyia a les famílies i a l'església, mentre que la instrucció moral correspon a l'escola». Després de deixar el seu lloc, va ser substituït per Armand Fallières (1841-1931), que després va ser president del Senat entre el 1899 i el 1906 i president de la República del 1906 al 1912. La situació de la llengua catalana el 1917, en plena guerra europea, era lamentable des de tots els punts de vista al Rosselló i a la Cerdanya. El diputat catalanista francès per la Cerdanya (ho va ser del 1906 al 1924) i tipògraf de *L'Indépendant* Emmanuel Brousse, escrivia des de París l'1 de gener de 1917 una carta on quedava constància de la defensa de la llengua catalana, «la llengua familiar, amiga, tresor el més preuat que tinguem sus d'aqueixa terra».²⁴ La llei Deixon-

24. «Caríssims amics:/ Com me sap greu el ser retingut lluny de vosaltres en aquestes hores tan sèries que travessa la noble i valenta França! Hauria estat per mí una alegria veritable poder participar a la formosa festa de la Diada de la Llengua Catalana, organitzada per l'Agrupació Nostra Parla, la qual reuneix sota nostra simbòlica bandera, sang i or, els germans de Mallorca, València, Rosselló i Catalunya./ Seria per mi una gran contentació celebrar amb vosaltres les riqueses de nostre parlar immortal, apreciar-ne una vegada més la tonalitat esquisida i saborosa, la força encisadora i irresistible./ La llengua catalana! Quina cosa tan gran, tan formosa, tan enlairada! La llengua de nostra mare, de nostre pare, de nostres avis; la llengua amb la qual han breçat nostres primers dies; ella, amb què hem expressat nostra tendresa filial, després cantat l'exuberància, l'amor nostre; amb què hem fet també les moixanes a nostres criatures; la llengua familiar, amiga, tresor el més preuat que tinguem sus d'aqueixa terra./ La llengua catalana! Com se n'aprecia les innombrables tonades carinyoses, quan el català és lluny de sa terra i que pot enraonar-la lliurement amb un parent, un amic de la una o de l'altra banda del Pireneu! Les paraules surten espontànies de la boca, apressades d'expressar els sentiments que ens commouen, apressades de recordar-nos el país soleiat, el país de les muntanyes regalades i de les riques planes; apressades d'evocar nostre cel d'atzur, nostra costa incomparable, nostres turons immotals!/ I allà al front, de peus contra l'enemic, allà on els francesos lluiten heròicament, és en cada lloc, en cada recó, en cada regiment, en cada batalló, en cada companyia, com un raig d'esperança que travessa l'horrenda tragèdia, quan, trobant-se, alguns fills de Catalunya, fa la llengua maternal suau i forta apretar-se els cors i estrènyer-se les mans. Per l'il·lustríssim cabdill, el nostre Joffre [Joseph Joffre, mariscal de França, originari de Rivesaltes, al Rosselló], com pel darrer soldat ras, res no val alguns minuts de conversa catalana./ Allà, sus les trinxeres on ells es baten per l'ideal de la pàtria gran, és de sobte que s'aixeca com un consol la imatge de la pàtria petita, evocació de tants dolços records./ Ahir encara, jo veia a París un altre gran capità català, el general Aimerich, d'Estagell, el qual tornava del Camerón on manava l'exèrcit francès que ha vençut i tirat fòra els alemanys del centre africà. Ell me contava el seu plaer d'encontrar un dia, al mig d'un combat, un oficial i tres soldats del Rosselló que, després de la batalla i de la victòria conseguida, varen venir a saludar-lo en la llengua catalana./ Vaig veure tot d'un cop —em deia el general— nostres terres catalanes, la meva esposa, les meves criatures, el meu indret, el cel blau, el sol d'or, el Canigó neulós, tot això deixat allà, ben lluny, ja feia tres anys./ És amb el lema dels nostres vells ¡Avant sempre! que els voluntaris catalans, juntament amb els soldats francesos, van al combat amb una valentia sens igual./ La llengua catalana! Custodiem-la amb gran fe, seguim vivificant-la i eixamplant-la./ ¡Quina alegria va ésser per mi quan vaig aconseguir, ja fa un any, de fer reconèixer pel Govern francès la llengua catalana com a llengua oficial!;/Com serà més gran encara

ne,²⁵ número 51-46, d'11 de gener de 1951, que duu el nom de Maurice Deixonne, ponent en la Comissió Parlamentària d'Educació Nacional, assenyalava en el seu article primer que «el Consell Superior d'Educació nacional seria l'encarregat en el seu conjunt i des de la promulgació de la present llei, de buscar els mitjans més adequats per a afavorir les llengües i els dialectes locals en les regions on es trobin en ús». No obstant això, aquest ensenyament de la llengua, així com el de la literatura catalana i el de les arts populars de la Cerdanya, el Rosselló i el Vallespir, tindrien un caràcter optatiu per als alumnes. També es podrien constituir en l'àmbit universitari instituts per a l'estudi de les llengües regionals i es podrien crear càtedres de llengua i literatura, així com d'etnografia i folklore, per la qual cosa el català passava a tenir un pes específic, que, a més, quedava remarcat de manera evident en l'article 11c, que precisava que l'ensenyament de la llengua i de la literatura catalanes s'organitzaria a les universitats de Montpeller i de Tolosa de Llenguadoc, i també a l'Institut d'Estudis Hispànics de París i a l'Institut d'Estudis Ibèrics de Bordeus.²⁶ Convé també tenir en compte, dintre d'aquest marc normatiu, el Decret 74-33, de 16 de gener de 1974, relatiu a l'ensenyament de les llengües i els dialectes locals, i el Decret 70-650, de 10 de juliol de 1970, per al territori d'influència de la llengua corsa. Les disposicions de la llei Deixonne es van estendre posteriorment a la llengua tahitiana i a quatre llengües de la Melanèsia en els territoris de la França d'ultramar. La llei

---

el dia que assistiré a la inauguració del monument que els catalans del Rosselló volem aixecar sus nostre Canigó gegantí a la glòria del puríssim i il·lustríssim poeta nostre, l'immortal Jacint Verdaguer, el vulgaritzador, el regenerador, el més poderós de la llengua catalana!/ I quan les campanes del cèlebre monestir de Sant Martí del Canigó tocan el tritlleig anunciador d'aqueixa gloriosa diada, ens recordarem de les formoses i fortes paraules que pronunciava a l'octubre passat l'Emili Vallès en son enaltiment de la llengua catalana./ A l'esperar aquell dia tan ditxós, saludí amb alegria nostres germans de la gran nació espanyola: els de Mallorca, de València i de Catalunya. I, com ells, cridi de tot cor:/ Visca nostra llengua catalana!» (Vegeu la carta publicada a A. Rovira i Virgili [dir.], *Anuari de Catalunya: Crònica de la vida política, literària, teatral, artística, universitària, social, corporativa, científica, econòmica i deportiva, a les terres de llengua catalana durant l'any 1917*, Barcelona, 1917, p. 10-11).

25. *Journal Officiel de la République Française*, núm. 483 (13 gener 1951).

26. És molt interessant saber que, segons l'art. 11, això de les llengües regionals es concreta, a més a més, en això següent: «a) À Rennes, un institut d'études celtiques organiserà un enseignement des langues et littératures celtiques et de l'ethnographie folklorique; b) À l'université de Bordeaux et à l'Institut d'études ibériques de Bordeaux, un enseignement de la langue et de la littérature basques sera organisé; c) Un enseignement de la langue et de la littérature catalanes sera organisé à l'Université de Montpellier, à l'Université de Toulouse, à l'Institut d'Études Hispaniques de Paris et à l'Institut d'Études Ibériques de Bordeaux; d) Un enseignement de la langue, de la littérature, de l'histoire occitanes sera organisé dans chacune des universités d'Aix-en-Provence, Montpellier et Toulouse.»

Deixonne, Llei 51-46, d'11 de gener de 1951, va ser reemplaçada per la llei Bas-Lauriol de 1975. Després del 1982, l'ensenyament del català va adquirir nova carta de naturalesa en els estudis primaris i secundaris al Rosselló. No mereix un interès especial la Llei 94-665, de 4 d'agost de 1994, relativa a la utilització de la llengua francesa,²⁷ en la qual es ressalta la importància d'aquesta llengua, encara que sí que convé que ens fem ressò del seu article 11,²⁸ pel valor que atorga a les llengües i cultures regionals en l'àmbit universitari.

La dictadura de Miguel Primo de Rivera Orbaneja va inaugurar una etapa de persecució de la llengua i la cultura catalanes. Aquesta dictadura va iniciar-se el 13 de setembre de 1923 i va durar fins al 30 de gener de 1930. Va desenvolupar una ofensiva en diferents fronts per a descatalanitzar el territori de les quatre províncies de Catalunya. L'ensenyament de la llengua catalana va quedar prohibit a les escoles de primeres lletres. L'oratória sagrada en català va ser manifestament hostilitzada des dels poders públics, així com l'ensenyament en català als seminaris eclesiàstics. La dictadura va desencadenar un conflicte important amb l'Església catalana. La Sagrada Congregació de Seminaris i la Congregació Sagrada de Cultes van dictar una sèrie de disposicions sobre l'ensenyament als seminaris i sobre la predicació. El català va sofrir una postergació evident en relació amb la llengua castellana. El cardenal Francesc Vidal i Barraquer (1868-1943) es va enfrontar directament amb la dictadura en relació amb l'ús de la llengua catalana com a instrument de l'oratória sacra i de la instrucció catequètica. L'historiador Ferran Valls i Taberner va intentar aconseguir les signatures d'alguns intel·lectuals catòlics catalans, que va recollir en un escrit en defensa del català que tractaven d'elevat al pontífex romà Pius XI. Quan va tornar de Lleida, on havia anat per a aconseguir signatures, va ser detingut, va ser ficat en una dependència policial i després va ser traslladat a la presó Model de Barcelona. En sortir de la presó, se li va prohibir donar conferències i, alhora, a més a més, se li va prohibir abandonar la ciutat de Barcelona.²⁹ El 24 de març de 1930, Valls i Taberner va fer apologia de la llengua catalana a Sitges en presència de diversos professors universitaris i intel·lectuals de Madrid en ocasió d'una trobada li-

27. Es pot llegir l'art. 1: «Langue de la République en vertu de la Constitution, la langue française est un élément fondamental de la personnalité et du patrimoine de la France. Elle est la langue de l'enseignement, du travail, des échanges et services publics.»

28. «La langue de l'enseignement, des examens et concours, ainsi que des thèses et mémoires dans les établissements publics et privés d'enseignement est le français, sauf exceptions justifiées par les nécessités de l'enseignement des langues et cultures régionales ou étrangères [...]»

29. Cfr. Joan Antoni PAPPALÀ BRUNA i Josep Maria LLADÓ, *Ferran Valls i Taberner, un polític per a la cultura catalana*, Barcelona, Ariel, 1970, p. 132-134.

terària que també va ser política.³⁰ Per a acabar l'explicació sobre Ferran Valls i Taberner, no es pot perdre de vista l'evolució de les seves idees polítiques després del 1931 i la seva adhesió posterior al franquisme.³¹ Algunes de les seves manifestacions més significatives va fer-les en els seus articles publicats a *La*

30. «L'idioma propi —segons Valls Taberner— és un element d'unió social i representa una nota d'unitat de poble i de cultura. Bilingüisme, en canvi, representa la dissociació de la comunitat civil. No pot haver-hi una llengua aristocràtica i una llengua plebea divorciades; no ha de parlar l'estament il·lustrat un llenguatge distint del de la classe popular./ L'idioma és quelcom tan sagrat, i tan estimat per nosaltres, que com ha dit Rovira i Virgili [Antoni Rovira Virgili, historiador i diputat del Parlament de Catalunya], els catalans preferiríem perdre-ho tot abans de perdre l'idioma; perquè l'idioma és l'expressió de la nostra ànima, és el reflex fidel de la nostra personalitat íntima. No podem de cap manera sacrificar l'esperit propi que té antecedents històrics com els evocats eloqüentment ara mateix pel meu benivolgut mestre, el professor Ballesteros [Antonio Ballesteros Beretta, professor d'història de la Universitat de Madrid]. No podem, no devem desfigurar la nostra fesomia intel·lectual./ Per això en la defensa del nostre idioma no responem a un encongit sentiment localista, sinó a raons de dignitat humana. No és avui la qüestió de l'idioma una sentimental aspiració regionalista o nacionalista (no donem major importància als mots) que pogués representar contraposició de sentiments dels pobles, sinó un dels principis de sentit universal. No plantequem el problema en un pla de patriotisme comarcal dintre d'Espanya o d'Europa, sinó en quant presenta el caràcter general dels drets individuals, tal com l'Institut de Dret Internacional a Nova York ho ha proclamat, recentment./ Però pel que fa al nostre país, salvant l'idioma salvem la personalitat. I quan vosaltres reconeixeu els drets del nostre idioma, reconeixeu —com ho havem declarat llealment— la nostra diversitat./ El nostre poble no vol ésser absorbit. Proves múltiples teniu de la seva resistència a l'assimilació; però estima la solidaritat i la convivència cordial de les cultures hispàniques. No cerquem pas l'isolament sinó la cooperació i l'amistat fraternal. Per això aquestes reunions plenes d'afecte que celebrem aquests dies, ofereixen gratíssimes esperances [...]» (Ferran VALLS TABERNER, «L'amor a l'idioma propi», *La Veu de Catalunya* (25 març 1930), i Ferran VALLS TABERNER, *Paraules del moment: Recull d'articles de política catalanista (1930)*, Barcelona, PPU, 1989, p. 11-12). Prat de la Riba va escriure que «la lengua es el más poderoso vínculo de unión entre los espíritus de los hombres que constituyen un pueblo [...] Mas la lengua no se limita a unir a los hombres de hoy, a los que existen en la actualidad, sino que une el pasado al presente y el presente al porvenir. Es el producto de la vida entera del pueblo a través de la historia, producto salido de las entrañas mismas de la nacionalidad [...]» (Enric PRAT DE LA RIBA, «La nación», *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. IV (1898), p. 902-908, i Enric PRAT DE LA RIBA, *Obra completa*, vol. I, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans i Proa, 1998, p. 691-696).

31. Es pot trobar informació sobre el canvi polític de Ferran Valls a E. MARTÍNEZ BARRIOS, *Epistolario de la embajada nacionalista latinoamericana: 1937-1938 (análisis histórico, político e institucional)*, Saragossa, Universidad de Málaga i Cometa, 1998, p. 5-64. A més a més, vegeu els següents treballs de Valls: *Finalitat i orientacions de propaganda cultural catòlica*, Barcelona, 1932; «Defensa de la nostra civilització», *La Veu de Catalunya* (5 març 1932); «La lluita contra el comunisme», *La Veu de Catalunya* (18 març 1932); «Separatistes?», *La Veu de Catalunya* (2 agost 1933); *En les hores confuses*, Barcelona, Imp. Clarasó, 1934; «Los nacionalistas luchamos por la paz de Europa y por la independencia de España», *Las Últimas Noticias* (8 novembre 1937); «Sentido idealista de la nueva España», *La Voz de España* (23 octubre 1937); «Causas y preludios de la guerra

Vanguardia, que eren objecte d'admiració per part de franquistes com el catedràtic de la Facultat de Medicina Víctor Conill.³² Altres missives que s'escriuen llavors eren igualment terrorífiques, encara que parcialment comprensibles per la pèrdua d'éssers benvolguts.³³

Vegem com es van desenvolupar alguns dels esdeveniments referents al Col·legi d'Advocats de Barcelona. L'1 de febrer de 1922, el Col·legi d'Advocats de Barcelona va determinar que el català podia ser considerat la llengua oficial d'aquesta entitat corporativa.³⁴ L'abril del 1924, el general Carlos Lossada va ordenar la publicació de la guia judicial de Catalunya, que editava el Col·legi d'Advocats, en castellà, com s'havia fet fins l'any 1923, ja que, després de l'acord de

---

española», *La Voz de España* (22 gener 1938); «José Antonio y Cataluña», *La Vanguardia Española* (2 març 1939); «Frase profética», *La Vanguardia Española* (9 març 1939); «Calvo Sotelo», *Destino* (22 juliol 1939); *Reafirmación espiritual de España*, Madrid, Juventud, 1939; *Balmes ante el problema constitucional de España*, Vic, Ayuntamiento de Vic, 1939; «El IV centenario de Pizarro», *La Vanguardia Española* (24 juliol 1941); «La división y la escuadrilla azules», *La Vanguardia Española* (22 febrer 1942); «Franco en el Castillo de la Mota», *La Vanguardia Española* (20 juny 1942) i «El ambiente renovado», *La Vanguardia Española* (18 juliol 1942). D'aquests anys, vegeu també la relació de Valls amb el Comité des Amitiés Catholiques Françaises.

32. «Leo, leemos mi familia toda, con interés y emoción crecientes, sus artículos de “La Vanguardia” y el objeto de esta carta no es otro que el de testimoniar a V. nuestra absoluta coincidencia ideológica y de que le sirva, tal vez, de piedra de toque en lo que afecta a como estima, según mis datos, un sector importante de la vida barcelonesa su inspirada y patriótica labor./ Este sector es una gran parte de la gente de carrera que opina con prudencia pero sin trabas de bajo tono. Algunos nos llamaríamos intelectuales si no se hubiera pervertido esta palabra al apropiársela individuos audaces que sólo medran a río revuelto y que sin ser revolucionarios pasarían desapercibidos y no podrían acumular impudicamente emolumentos que resultan estériles para la ciencia y para el bienestar general. Pasando al capítulo de milagros, que cada pueblo e innumerables familias tienen el suyo, opino que hay dos de la mayor magnitud: el 1º) de que Franco no hubiera ganado la Revolución en 15 días, y el 2º) todavía mayor, del que sin embargo con profunda fe no dudé ni un momento, en que la hubiera ganado pasados los 3 primeros meses. ¡¡Arriba Franco!! ¡¡Saludo a Franco!! Víctor Conill» (Arxiu Particular Ferran Valls i Taberner, L-263/39).

33. «Celebro mucho comunicarme con Vd. y dar gracias al Altísimo por haber salvado a Vd. de la tragedia marxista./ Yo pude escapar de las garras de aquellos criminales, pero no pude evitar la trágica muerte de mi único hijo (q. e. p. d.) vilmente asesinado por los enemigos de Dios, de la Patria y de la Tradición... Inmensos perjuicios ha sufrido Tortosa durante el dominio de las hordas rojas, a cuya ferocidad e incultura debe nuestra ciudad la destrucción e incendio de iglesias y casas y el saqueo brutal de las mismas. Yo he de lamentar, además de los desperfectos de mi domicilio, la total desaparición de mi nutrida biblioteca-archivo y el robo escandaloso de mis vitrinas arqueológicas, monetario y notables pinturas de eminentes autores, aparte de la expoliación de muebles, ropas, etc.» (Arxiu Particular Ferran Valls i Taberner, L-259/39).

34. Enric JARDÍ, *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, vol. I, Barcelona, Col·legi d'Advocats de Barcelona, 1989, p. 309.

1922, la guia del 1923 s'havia publicat en català. L'ordre, dirigida al degà del Col·legi, Amadeu Hurtado i Miró,³⁵ era categòrica, ja que, sense esmentar els termes *llengua* i *catalana*, advertia amb gran precisió i contundència: «La lista de los Señores colegiados y la Guía oficial ha de publicarse en el año actual en idioma castellano con exclusión de otro alguno.»³⁶ El degà i els diferents membres de la Junta Directiva del Col·legi van presentar la seva dimissió. A les eleccions del 2 de juny de 1924 van ser triats cinc nous membres de la Junta de Govern. El 5 de març de 1925 van ser arrestats tots els membres electes en l'elecció precedent i els que ocupaven la resta dels càrrecs que no havien estat renovats el 1924 per rebutjar les ordres del general Llossada.³⁷ Aquest personatge es presentava cada vegada més sever, inflexible, rígid i insuportable. Des del Govern Civil va començar a manifestar-se el total desacord que hi havia amb la publicació de la guia judicial en una altra llengua que no fos la castellana; a més, s'exigiria al nou degà del Col·legi, Raimon d'Abadal i Calderó,³⁸ que es publicués en la llengua de Cervantes, tan ràpid com fos possible, un instrument de treball de tanta importància per als advocats catalans.

El Ministeri de Justícia va nomenar directament els integrants de la Junta de Govern de l'entitat corporativa i Joaquín Dualde Gómez³⁹ degà, qui va acceptar el càrrec sense entusiasme, alhora que tractava d'evitar-lo. Dualde era catedràtic de Dret Civil de la Universitat de Barcelona, valencià de naixença i amb molta experiència en l'exercici professional de l'advocacia, i el seu pare, Vicente Dualde, havia estat degà del Col·legi d'Advocats de València. Durant la Segona República, Dualde va ser ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts en sengles governs, del 29 de desembre de 1934 al 3 d'abril de 1935 i del 6 de maig de 1935 al 25 de setembre de 1935. Els altres membres de la Junta Directiva del Col·legi van ser Albert Bernis i Comas, Jaume Trabal Martorell, Lluís G. Vilar Bassols, Rafael Vallet Sabater, Josep Maria Brugada Panizo, Jesús Calvo Martínez, Álvaro Camino Angulo, Jesús Sánchez-Diezma Bachiller (catedràtic de Dret Administratiu de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona),⁴⁰ Salvador

35. Vegeu Josep Maria TARRAGONA, «Amadeu Hurtado Miró (1875-1950)», a Manuel J. PELÁEZ, *Diccionario crítico*, vol. I, p. 421, núm. 413.

36. Enric JARDÍ, *Història del Col·legi*, p. 305.

37. Vegeu *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. XXXVI (1929), p. 258-276.

38. Manuel J. PELÁEZ, «Raimon d'Abadal i Calderó (1862-1945)», a Manuel J. PELÁEZ, *Diccionario crítico*, vol. I, p. 41-42, núm. 1.

39. Manuel J. PELÁEZ, «Joaquín Dualde Gómez (1875-1963)», a Manuel J. PELÁEZ, *Diccionario crítico*, vol. I, p. 286, núm. 276.

40. Va ser un personatge singular en la Barcelona de la seva època, a pesar que és poc conegut en el món del dret administratiu i en la historiografia jurídica catalana. Havia nascut a

Ariza Comptador i Rossend Menta Figuerola.⁴¹ Una de les primeres mesures adoptades va ser la castellanització dels documents del Col·legi. Com a fruit de l'actitud de la Junta de Govern sortint, tots els integrants d'aquesta van ser detinguts i empresonats a la presó Model de Barcelona, i poc després van ser bandejats a diferents llocs de fora de Catalunya.⁴² Ferran Valls i Taberner, membre d'aquesta junta de govern i encarregat de la biblioteca del Col·legi, no va ser en principi detingut, per indicació expressa de les autoritats militars i civils, però es va presentar voluntàriament a la presó Model per a solidaritzar-se amb els detinguts i va ser sancionat amb el bandejament de Barcelona i la proscripció a Morella. El llavors catedràtic de la Universitat de Barcelona i més tard rector de la mateixa universitat, Pere Bosch i Gimpera (1891-1974), va deixar constància en les seves memòries de quina manera Valls i Taberner, com a conseqüència del seu exili a Morella, va ser considerat, en aquell moment, el líder dels intel·lectuals catalanistes.⁴³ El degà, Raimon d'Abadal i Calderó, va ser enviat a Alcalà

Hearejos, un poble de la província de Conca, el 16 d'agost de 1866. Va arribar a ser catedràtic numerari de Dret Polític i Administratiu de la Facultat de Dret i Ciències Socials de la Universitat de Barcelona, càrrec per al qual va ser nomenat mitjançant una Reial ordre de 16 de gener de 1895 i del qual va prendre possessió el 7 de febrer de 1895. Quan, amb la coneguda reforma del 1902, es van dividir en càtedres distintes el dret administratiu i el dret polític, Sánchez-Diezma va ocupar la de Dret Administratiu. A partir de la implantació del nou pla d'estudis el 1933, va impartir classes d'institucions de dret administratiu a la nova Facultat de Dret i de Ciències Econòmiques i Socials, i la docència del dret administratiu, dedicat al domini públic, es va reservar per a Antoni Maria Simarro Puig (1896-1969). El seu successor en la càtedra, Josep Maria Pi Sunyer (1889-1984), el va descriure com un «home competent, tranquil, puntualíssim i poc entusiasta... Era solter, no havia participat mai en la vida social de Barcelona, dedicat com estava a la càtedra i al despatx». Va exercir durant molt temps com a advocat i va ocupar també l'assessoria jurídica de la Universitat de Barcelona. Des del punt de vista doctrinal, es caracteritzava per un eclecticisme continu, és a dir, no adoptava una posició pròpia, sinó que recollia les opinions dels uns i dels altres. Va ser depurat el 1939, a pesar que ja estava jubilat, i va ser declarat rehabilitat, sense que li fos imposada cap sanció en tots els drets que poguessin correspondre-li, al costat d'altres jubilats de la Universitat de Barcelona (Martiniano Martínez Ramírez, Josep Banqué Faliu i Eduard Alcové Arenas), pel director general d'Educació Superior i Mitjana del Ministeri d'Educació Nacional el 17 de novembre de 1939. Cal dir que durant la Guerra Civil, com que estiejava a Fuente Vaqueros, va quedar adscrit a la Universitat de Granada, de la qual cobrava. D'altra banda, el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts republicà el va jubilar el 17 de juliol de 1936, però ell mateix, tot i que no sabia l'evolució dels esdeveniments polítics, però sí la seva evolució administrativa, el 18 de maig de 1936 havia presentat els seus títols administratius amb vista a la seva eminent jubilació. Va participar en el Primer Congrés Internacional de Ciències Administratives, celebrat a Brussel·les el 1910, en representació de la Universitat de Barcelona.

41. Enric JARDÍ, *Història del Col·legi*, p. 328.

42. Joan Antoni PAPPAL BRUNA i Josep Maria LLADÓ, *Ferran Valls*, p. 117-124.

43. Pere BOSCH GIMPERA, *Memòries*, Barcelona, Edicions 62, 1980, p. 131.

de Xivert.⁴⁴ Altres membres de la Junta de Govern (Víctor Blajot, Albert Bastardas, Francesc Ripoll Fortuño, Manuel Carrasco Formiguera,⁴⁵ Josep Barbey i Prats, Josep Maria Ribalta, Casimir Casagrán i Isidre Durand i Balada) van ser proscrius a Monsó, Sarinyena, Tamarit de Llitera, Barbastre, Casp, Alcanyís, Vinaròs i Benavarri.⁴⁶ Cadascun dels membres de la Junta, des del seu lloc respectiu, va desenvolupar una intensa activitat. Per exemple, Valls va intercanviar correspondència amb nombrosos intel·lectuals catalans i espanyols que estaven preocupats per la seva situació: Lluís Nicolau d'Olwer,⁴⁷ Francesc Martorell Trabal, Agustí Duran Sanpere, Josep Maria de Balanzó Martí, Màrius Anglada, Jaume Bofarull, Josep Maria Girona Cuyàs, Josep Creixell Iglesias, Ignasi Reynals, Francesc Cambó i Batlle, Joan Santamaria, Joan Pla, Josep Vilardaga Buxó, Ignasi Casanovas, Antoni Maria Borrell i Soler,⁴⁸ Daniel Girona, Félix Escales, Albert Bastardas, Pere Font i Puig,⁴⁹ Fèlix Duran i Cañameras, Alexandre Car-

44. Respecte a aquesta qüestió, vegeu el text de Ferran Soldevila publicat a *La Publicitat* el 8 de març de 1930: «A Alcalá de Xivert, el senyor Abadal va trobar un bon acolliment: des del representant del marquès de Villores, Jaumi, fins al delegat d'en Lerroux, tothom va procurar fer-li agradable l'estada. No hi va patir sinó un refredat vulgar que, a distància, es va convertir en una malaltia greu, i a Barcelona es parlava de l'enorme manifestació de dol que es produiria si la mort prenia en l'exili al gran patrici.»

45. Hilari Raguier ha publicat quatre llibres sobre Carrasco i Formiguera (1890-1938), que són obres molt conegudes.

46. Vegeu, en aquest sentit, la informació que dona Enric JARDÍ, *Història del Col·legi*, p. 332.

47. Vegeu la carta de Lluís Nicolau d'Olwer a Ferran Valls i Taberner publicada a Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ, Manuel J. PELÁEZ I ALBENDEA, Francesc VILANOVA I VILA-ABADAL i Maria SORIANO I MARÍN, *Epistolari de Lluís Nicolau d'Olwer amb Ramon d'Abadal i de Vinyals i amb Ferran Valls i Taberner: 1905-1933*, Barcelona, PPU, 1989, p. 184-185, núm. 123.

48. Borrell va escriure en una carta: «Per la *Revista Jurídica de Catalunya*, estic enllestint l'estudi d'una sentència recaiguda en un plet procedent de Catalunya, referent a *litis expensae*. Això'm donarà lleure per dir quelcom de la història i fonament jurídic de la institució, derivada, es pot dir, de la jurisprudència, i més enllà en la societat de ganancials. Hem rebuda una comunicació del Govern civil en la que ens fan saber que des de 1906 fou donada de baixa en el registre d'associacions. De manera que fa una vintena d'anys que no tenia existència legal, sense que ningú no n'hagués hagut esment» (Arxiu Particular Ferran Valls i Taberner, L-379/26). Vegeu la semblança de Borrell escrita per Josep Maria MAS I SOLENCHE, «Antoni Borrell Soler (1869-1956)», a Manuel J. PELÁEZ, *Diccionario crítico*, vol. 1, p. 159, núm. 151.

49. Va néixer a Barcelona el 24 de desembre de 1888, al domicili familiar. Era fill de Joaquim Font i Crusó i de Dolors del Puig i Torrellas. Va fer el batxillerat a l'Institut de Barcelona entre els cursos 1903-1904 i 1906-1907. Als exàmens de grau, que van tenir lloc el 4 i el 5 de juliol de 1907, va aconseguir, respectivament, les qualificacions d'excel·lent i aprovat. Va fer la carrera de Dret a la Universitat de Barcelona, amb molts excel·lents amb matrícula d'honor, del curs 1907-1908 al curs 1911-1912. En el grau de llicenciat en Dret va obtenir excel·lent el 25 de juny de 1912 i premi extraordinari. També va fer molt bé la carrera de Filosofia i Lletres, on igualment va obtenir el premi extraordinari, i es va traslladar a la Universitat Central per a fer les assignatures del doctorat. Acon-

dunets, Francesc Puig Alonso, J. M. Blanc, Epifani de Fortuny, Ramon Coll Rodés,⁵⁰ Albert Gabarró, Jordi Rubió i Balaguer, Bonaventura Riera, Rafael Campalans, Manuel de Montoliu i de Togores, Francesc Barjau, A. Arderius Pascual, Josep Maria Fradera Pujol, Trinitat Monegal, Josep Puig Esteve, Pau Font de Rubinat, Ferran de Sagarra, Víctor Blajot, Josep Soler Graell, Claudio Sánchez-Albornoz Menduïña, José María Ramos Loscertales (1890-1956),⁵¹ Luis del Arco, Jesús de la Peña Seiquer, Mercedes Gaibrois de Ballesteros, el penalista Mariano Ruiz-Funes i l'administrativista Antonio Royo Villanova.⁵² Però tampoc no va faltar a Valls el suport d'historiadors francesos, com R. de Villeneuve i Jacques Meurgey, i alemanys, com Heinrich Finke,⁵³ Ulla Deibel i Ludwig Bitt-

seguí el títol de doctor en Dret per la Universitat de Madrid amb la tesi doctoral titulada *Estudios de las cuestiones principales de la «Sociologie et Politique» de Gumpłowicz*, el text mecanografiat de la qual ocupava 161 pàgines i va defensar el 20 de juny de 1913 davant un tribunal compost per Rafael de Ureña Smenjaud, Gumersindo de Azcárate Menéndez, Adolfo González Posada, Leopoldo Palacios Morini i Cirilo Martín Retortillo, i en la qual va treure excel·lent. També es va doctorar en Lletres. Va ser professor auxiliar interí i gratuït de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, destinat a la Secció de Filosofia, i va ser nomenat per al Rectorat de la Universitat el 4 de març de 1914. Aquest nomenament li va ser renovat per als cursos 1914-1915 i 1915-1916. Va fer classes de lògica fonamental, ètica, psicologia superior i història de la filosofia. Va ser catedràtic de Lògica de la Universitat de Múrcia, on va ser nomenat el 9 de març de 1916 i va prendre possessió del càrrec el 8 d'abril de 1916, i després va ser catedràtic de Psicologia Superior de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, lloc en el qual va succeir el seu mestre Cosme Parpal i Maquès (1878-1923). El seu nomenament per a Barcelona és del 19 de desembre de 1923 i la seva presa de possessió és del 16 de gener de 1924. El Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts de la República francesa el va nomenar *officier* de l'Instruction Publique l'1 de març de 1929. El 9 de març de 1929 també va ser nomenat soci honorari del London Club. La major part de les seves publicacions són de lògica, ètica i psicologia, per la qual cosa no les reproduïm en aquesta publicació. Va ser vocal del Patronat Raimundo Lulio del CSIC. També va ser docent de problemes de sociologia a l'Escola Social de Barcelona, dependent del Ministeri de Treball. Va ser advocat del Col·legi d'Advocats de Barcelona i va fer la passantia al despatx de Narcís Pla Deniel. Va continuar col·legiat, però sense exercir. Va pertànyer a l'Associació Espanyola per al Progrés de les Ciències. Es va jubilar de la Universitat de Barcelona el 24 de desembre de 1958. Aquestes notes inèdites fins ara són una anticipació de les que Manuel J. Peláez va elaborar per al volum II, tom 2, del *Diccionario crítico de juristas españoles, portugueses y latinoamericanos*, sobre Pere Joaquim Melcior Font i Puig.

50. Vegeu Josep Maria MAS i SOLENCH, «Ramon Coll Rodés (1883-1948)», a Manuel J. PELÁEZ, *Diccionario crítico*, vol. I, p. 238, núm. 228.

51. MARTÍN RUIPÉREZ SÁNCHEZ, *Dos figuras señeras de la Universidad de Salamanca en el siglo XX: Ramos Loscertales y Tovar*, Salamanca, Universidad de Salamanca, 1995.

52. Juan Francisco BALTAR i Manuel J. PELÁEZ, «Antonio Royo Villanova (1869-1958)», a Manuel J. PELÁEZ, *Diccionario crítico*, vol. II, tom 1, p. 437-438, núm. 942.

53. Sobre les particulars relacions intel·lectuals mantingudes entre Heinrich Finke (1855-1938) i Ferran Valls i Taberner, consulteu l'article de Johannes VINCKE, «Fernando Valls Taberner und Heinrich Finke», a *A Fernando Valls Taberner (1888-1942)*, Barcelona, 1964, p. 145-152. Des de Friburg

ner.⁵⁴ A més, va poder escriure treballs suggeridors en el seu moment per a la història del dret,⁵⁵ sobre el lligalló de Morella⁵⁶ i altres aspectes del dret local i comarcal.⁵⁷

de Brisgòvia, Josep Vives i Gatell comunicava el 23 de desembre de 1938 la defunció de Heinrich Finke en els següents termes: «Contra el que esperava he de començar la present complint la desagradable missió d'anunciar-li defunció del nostre gran amic el Geh. Finke, que Déu tingui en la glòria. El dilluns a la tarda, dia 19, un atac de cor li va causar en poques hores la mort. Havíem parlat llargament amb ell dos dies abans. Res no feia témer tan ràpida fi. Sens dubte el canvi bruscat de temps, aquesta ona de fred que passa per tot Europa, li va ser fatal. Feliç ell, que ha mort, de totes les maneres, de la millor que es pot desitjar, encara que per a nosaltres el cop ha estat dur. Ha mort el venerable i gran amic d'Espanya. Déu li premiarà el que va fer per nosaltres. L'enterrament va tenir lloc ahir a la tarda; per disposició seva de forma senzilla, amb poques persones presents, encara que realment majestuós i digne d'ell. Avui en canvi ha tingut lloc dins la Catedral un ofici de rèquiem pontifical celebrat per l'arquebisbe de la diòcesi en favor de la seva ànima. Jo, si d'una manera especial dec sentir en les actuals circumstàncies tan dolorosa pèrdua, he tingut el consol de poder assistir a aquests dos actes. Es remetran ara participacions de defunció a algunes personalitats d'Espanya, com també a l'Institut d'Espanya i a les universitats de Salamanca, Valladolid i Saragossa, que l'havien nomenat doctor o professor honorari. Espero que alguns periòdics li dedicaran un record. Vostè podrà interessar-se per algun» (Manuel J. PELÁEZ, Angélica B. GUCKES, María Encarnación GÓMEZ ROJO i Concepción SERRANO, *Epistolario germánico de Ferran Valls i Taberner: 1911-1942*, Barcelona, Universidad de Málaga i Cometa, 1997, p. 71, núm. 61).

54. Es tracta d'un arxiver i historiador que va néixer a Viena el 1877 i va morir a Selmsdorf, a prop de Lübeck, el 1945.

55. Sobre Valls i Taberner, historiador del dret, Paul Ourliac va escriure a Tolosa de Llenguadoc el 1991: «J'ai connu à Paris le professeur Valls-Taberner [...] à l'époque où je terminais à Paris mon doctorat et où, ensuite, j'étais à l'École de Rome. J'ai rencontré pour la première fois Valls-Taberner vers 1931 à la Société d'Histoire du Droit. C'était un sorte de cercle assez fermé que présidait l'illustre canoniste et historien, Paul Fournier; il venait d'atteindre l'âge de la retraite (75 ans alors pour les membres de l'Institut) et son autorité était partout reconnue. Les jeunes, dont j'étais, étaient admis par privilège dans la société; c'était un sorte de initiation, une cléricature mineure et le début du long chemin qui devait les conduire, après quatre ou cinq ans, à l'agrégation et qui les faisait pénétrer dans le monde assez fermé des historiens du droit. Girard, Chenon, Génestal étaient morts. J'ai encore vu Cuq, un peu sénile mais toujours agressif, Jobbe-Duval, diaphane, Declareuil, Lévy-Ullman, à l'élégance un peu surannée. Quelques provinciaux venaient aux séances: Senn, doyen de Nancy, Duquesne, doyen de Strasbourg. La génération suivante était celle de Meynial, de Collinet, de Giffard, de Perrot, de Fliniaux, de Olivier Martin, et plus jeunes, de Noailles, Petot, Regnault. Les jeunes agrégés faisaient leur visite *ad limina*: Le Bras, Lévy-Bruhl, Yver, Chevrier, Didier... Valls-Taberner venait souvent aux réunions de la Société; manifestement, il se plaisait dans ce milieu qu'il connaissait bien et qui marquait beaucoup de sympathie et une très grande considération. Il en imposait par sa prestance, par ses travaux, mais aussi par ses interventions. Il était fort lié avec Paul Fournier qui suivait de fort près ses recherches sur les canonistes catalans et à qui il fit hommage du bel article publié dans les mélanges qui lui furent offerts par la Société. Sachant que j'étais élève de l'École des Chartres (dont il avait suivi un moment les cours, avec l'abbé Tarre) et que je faisais ma thèse sur le droit du midi, Valls-Taberner m'avait fort aimablement prodigué ses conseils et je lui en avais beaucoup de reconnaissance. Je quittai en 1936 Paris pour Rome et j'eus la

Una de les manifestacions més significatives de la Guerra Civil espanyola va ser la flagrant oposició a la Generalitat de Catalunya i a tot el que aquesta va significar i representar. Conseqüentment, la llengua catalana va sofrir una perse-

surprise —sans doute dans l'hiver 1937-38— de le retrouver aux Archives du Vatican. Il avait toujours la même gentillesse et la même autorité; je me gardai de l'interroger mais j'eus l'impression d'un homme fatigué, presque lointain. Il évoquait, assez tristement m'a-t-il semblé, ses souvenirs parisiens. Voyait-il souvent comme on le disait, le roi Alphonse XIII, lui-même réfugié à Rome, je ne le sais. Sous la direction du cardinal Tisserant, de Mgr. Mercati et du P. Albareda, la bibliothèque et les archives du Vatican étaient un monde à part, accueillant et discret. On s'attardait sur les archives du passé pour ignorer le présent et un avenir pourtant très proche» (Paul OURLIAC, *Sesión académica de homenaje a Ferran Valls Taberner*, Madrid, Generalitat de Catalunya, 19 de febrer de 1991, p. 10). Entre els treballs més importants d'història del dret de Valls i Taberner trobem: «Pere Beçet (1365?-1430)», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. IV (1911-1912), p. 577-656, escrit en col·laboració amb Francesc Martorell i Trabal (vegeu Jaume SOBREQÜÉS i CALLICÓ, Manuel J. PELÀEZ i ALBENDEA, Francesc VILANOVA i VILA-ABADAL i Maria SORIANO i MARÍN, *Epistolari de Francesc Martorell i Trabal i de Pere Bosch i Gimpera amb Ramon d'Abadal i de Vinyals i amb Ferran Valls i Taberner: 1908-1931*, Barcelona, PPU, 1991, p. 131-135, núm. 39-42, p. 143-146, núm. 47-49, p. 151-153, núm. 53, p. 174, núm. 64, i p. 176-186, núm. 67-75; sobre aquest llibre, vegeu els comentaris de J. SOBREQÜÉS, «En el centenario del nacimiento de Pere Bosch i Gimpera. Madrid y Berlín: etapas de formación», *La Vanguardia*, sec. «Cultura» [9 abril 1991], p. 3; Albert MANNENT, «Bosch i Gimpera erudit i polític», *El País* [Barcelona] [21 març 1991], p. 8; F. VILANOVA, «Redescobrir l'home i l'estudiós», *Avui* [22 març 1991], p. 32; Étienne DRAVASA, *Revue Historique de Droit Français et Étranger*, vol. LXXI, núm. 2 [1993], p. 318); *Las Consuetudines Ilerdenses y su autor Guillermo Botet*, tesi doctoral en Dret, Universitat Central de Madrid, publicada a Barcelona l'any 1913; *Los abogados en Cataluña durante la edad media*, tesi d'Història, Universitat Central de Madrid, publicada a Barcelona l'any 1915; «Une lettre de Guillaume Durand le Jeune à Jacques II d'Aragon», *Moyen Âge*, vol. XIX (1915), p. 347-355; «Els orígens dels comtats de Pallars i Ribagorça», *Estudis Universitaris Catalans*, vol. IX (1915-1916), p. 1-101; «Figures de l'època comtal catalana», *Anuari Heràldic* (1917), p. 109-129; «Nota sobre la condición antigua del Valle de Arán», *La Revista Quincenal*, vol. XXVII (1918), p. 204-219; «Relacions familiars i polítiques entre Jaume el Conqueridor i Anfós el Savi», *Bulletin Hispanique*, vol. XXI (1919), p. 9-52; «Els inicis de la historiografia catalana», *Revista de Catalunya*, vol. XII (1929), p. 297-307; *Privilegis i ordinations de les valls pirinenques*, 3 vol., Barcelona, 1915-1920, edició augmentada amb pròlegs i amb un volum més, Barcelona, PPU, 1987 i 1988, i Saragossa, Universidad de Málaga i Cometa, 1990 (respecte al vol. III, convé llegir Pere PUJOL TUBAU, *Obra completa*, Andorra la Vella, 1984, p. 674-675, i Patricia ZAMBRANA MORAL i Jean-Louis HAGUE ROMA, «Fernando de los Ríos y Jean Auguste Brutails», *Cuadernos Informativos de Derecho Histórico Público, Procesal y de la Navegación*, núm. 19-20 [1996], p. 5608-5611); *Les genealogies de Roda o de Meià*, Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres, 1920 (reedició, Saragossa, Grafipraj i Universidad de Málaga, 1991); *Los privilegios de Alfonso X a la ciudad de Murcia*, Múrcia, Universidad de Murcia, 1923; «Notizie della Francia inviate di Filippo d'Evreux alla corte di Barcellona», dins la miscel·lània dedicada al cardenal Franciscus Ehrle, Roma, Vaticano, 1924, p. 144-160; «La Societat de les Nacions i la idea de comunitat internacional en els antics autors catalans», *La Paraula Cristiana*, vol. I (1925), p. 13-19; «Les col·leccions canòniques a Catalunya durant l'època comtal (872-1162)», dins l'homenatge al doctor Heinrich Finke,

cució lamentable. Els membres del partit Lliga Catalana, que van donar suport econòmic a Franco, van contemplar impassibles i alhora desproveïts de recursos morals el drama a què eren conduïts la llengua catalana, el fet diferencial català i la cultura de Catalunya en general. No ens fixarem ni en el nacionalisme, ni en el regionalisme, ni en la independència de Catalunya, sinó exclusivament en l'assumpte de la llengua.

La llengua castellana va passar a ser considerada «la llengua de l'Imperi». Allò que habitualment es considerava el «fet diferencial» era allò que havia de ser reprimat: es considerava que el català no podia arribar a la cooficialitat amb el castellà i que tampoc no podia tenir la condició de segona llengua. Fins i tot, l'1 de març de 1939, en una publicació oficial destinada a l'ensenyament, es podia

---

Münster, Verlag der Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung, 1925, p. 43-51; «Ein Konzil zu Lérida im Jahre 1151», a *Papsttum und Kaisertum: Forschungen zur politischen Geschichte und Geisteskultur des Mittelalters*, Munic, Der Müncher Drucke, 1925, p. 365-368; «El tractat *De regimine principum* de l'infant Pere d'Aragó», *Estudis Franciscans*, vol. xxxvii (1925), p. 271-287 i 432-450, vol. xxxviii (1926), p. 107-119 i 199-209; «El Liber Iudicum Popularis de Homobonus de Barcelona», *Anuario de Historia del Derecho Español*, vol. ii (1925), p. 202-212; «Les Costums de Perpinyà», *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. xxxii (1926), p. 417-437 (reedició, Barcelona, 1992); «Un formulari jurídic del segle XII», *Anuario de Historia del Derecho Español*, vol. iii (1926), p. 508-517; «El Compendium Constitutionum Cathalonie de Narcís de Sant Dionís», *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. xxxiii (1927), p. 228-274; «L'hospital del Coll de Balaguer fundat per l'infant Fra Pere d'Aragó», *Estudis Franciscans*, vol. xxxix (1927), p. 104-110 i 255-79; «*Llibre apel·lat Consueta* de l'antic Consell Municipal de Barcelona, Barcelona, 1927, escrit en col·laboració amb Agustí Duran i Sanpere; «Els antics privilegis de Girona i altres fonts documentals de la compilació consuetudinària gironina de Tomàs Mieres», *Estudis Universitaris Catalans*, vol. xiii (1928), p. 171-217; «La Constitució catalana de la Cort general de Montçó de 1363», *Anuario de Historia del Derecho Español*, vol. v (1928), p. 412-431; «La influència jurídica catalana a Sicília», *Revista de Catalunya*, vol. x (1929), p. 23-28; «Carta constitucional de Ramon Berenguer I de Barcelona (vers 1060)», a *Mélanges Paul Fournier*, París, Sirey, 1929, p. 743-746; «Els estudis històrics i arqueològics a Catalunya durant el primer quart del segle XX», *Revista de Catalunya*, vol. ix (1928), p. 123-148; *Consolat de Mar*, 3 vol., Barcelona, Barcino, 1930-1933; *Matisos d'història i de llegenda*, Barcelona, Balmes, 1932 (reedició, Saragossa, Universidad de Málaga i Cometa, 1990); «Precedents i fonts de l'Estatut de Catalunya», *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. xxxiii (1932), p. 293-304; «Estudi sobre els documents del comte Guifré I de Barcelona», *Estudis Universitaris Catalans*, escrits en homenatge al professor Antoni Rubió Lluch, vol. xxi (1936), p. 11-31; «La Summula Pauperum de Adam de Aldersbach», *Spanische Forschungen*, vol. vii (1938), p. 69-83; *Sant Ramon de Penyafort*, Barcelona, Labor, 1936 (reedicions, 1954, 1979, 1986, 1997, 1998 i 2000, tenint en compte les traduccions fetes a l'italià i al castellà); *Estudios menores de derecho público y civil de Cataluña (siglos XVIII, XIX y XX)*, Barcelona, PPU, 1985; *Literatura jurídica: Estudios de ciencia jurídica e historia del pensamiento canónico y político catalán, francés, alemán e italiano*, Barcelona, PPU, 1986; *Marca Hispánica*, Barcelona, PPU, 1987.

56. Ferran VALLS i TABERNER, *El Tribunal de Lligalló de Morella*, Morella, Imp. V. Carceller, 1926.

57. Ferran VALLS i TABERNER, «El Llibre dels Establiments de la villa i aldees de Morella de 1530», *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. xxxii (1926), p. 232-262.

llegir el següent: «La llengua castellana serà la llengua del futur, ja que l'anglès i el francès, que han pogut ambdues arribar a tenir aquesta funció, són llengües que van pel camí de la completa dissolució.»⁵⁸ Poc després, els diversos consistoris municipals constituïts el 1939 van donar abundants disposicions amb la prohibició als funcionaris de parlar en català, alhora que se suprimien qualssevol tipus de rètols, pasquins, etcètera en català en els diferents serveis municipals, s'eliminava el paper imprès en català o es corregia expressament, atesa la manca que llavors hi havia de paper. A més, es precisava que el català havia de quedar reduït a «l'àmbit domèstic i familiar» i com a signe de tradició, però no com a tradició entesa com a idea de progrés. També es va introduir el castellà en l'àmbit comercial i, no cal dir-ho, en el literari: es va prohibir publicar en català i es van posar moltes dificultats a la difusió d'obres ja publicades abans del 1939 escrites en aquesta llengua, per la qual cosa els organismes centrals i ciutadans de Barcelona van estudiar minuciosament la conveniència o no de difondre o retirar dels estocs comercials determinades obres. Es van prodigar les multes pels rètols i altres indicatius escrits en català, les quals arribaven en alguns casos a quantitats veritablement significatives i molt més costoses en el moment absolut de crisi econòmica pel qual va passar Catalunya entre el 1939 i el 1950.

Hi ha un advocat català curiós que val la pena portar en aquest cas a col·lació. Es tracta de Juan Ollé Corbeto, el qual, el 6 de març de 1939, afirmava que Francesc Cambó i Batlle havia estat «el principal responsable en línia directa de la matança i la destrucció espanyoles». I, a més, afegia: «Sense Cambó no hi hauria hagut el govern de Portela⁵⁹ i sense Portela no hi hauria hagut el govern de Casares Quiroga, assassí de Calvo Sotelo i promotor de la tragèdia espanyola.» D'aquesta manera, «onsevulla que Cambó posés el peu, hi havia un conflicte a la porta; la causa a la qual ell donava suport, s'esfondrava sense remissió. Quan va voler-se acostar a Maura, don Antonio va caure a l'abisme. Es va enfonsar la monarquia quan va voler donar-hi suport el 1930 —després que l'havia combatut i desacreditat fins al cel— i va formar un gran partit espanyol de cara a Espanya. Llavors, quan ja no hi havia remei, quan els seus catalanistes l'havien abandonat i, enardits per Macià, que ofería més, l'amenaçaven, llavors es va recordar d'Espanya. Quan va voler donar suport de tot cor —així ho va dir— a la República, la República va ser el caos. Encara sort que no se li va ocórrer ficar-se en el gloriós Movimiento Nacional, perquè llavors seria qüestió de

58. Josep Maria SOLÉ SABATÉ i Joan VILLARROYA, *El catalán, una lengua asediada*, amb «Prólogo» de Francesc Ferrer i Gironès, Barcelona, Columna, 1995, p. 86. Vegeu, abans d'aquesta versió en castellà, el llibre dels mateixos autors, Josep Maria SOLÉ SABATÉ i Joan VILLARROYA, *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes 1936-1975*, Barcelona, 1993.

59. Manuel Portela Valladares (1867-1952).

posar-se a tremolar. Però és que tampoc no li ho hauríem deixat fer. I aquest home que cometia errades semblants, que políticament mai no va encertar, que, com un imant, atreia sobre si catàstrofes i tempestats, no obstant això, els catalans l'anomenaven eminència, estadista, paladí de les llibertats catalanes. Gil Robles el va definir bé en qualificar-lo de *gaffe* de la política espanyola.»⁶⁰ Després Ollé desqualificà Enric Prat de la Riba (1870-1917),⁶¹ al qual no dubtà a qualificar de catalanista, demòcrata, jueu i francmaçó. Ollé sostenia la conveniència per a Espanya d'un «estat unitari, totalitari, absolutament i rigorosament centralista»⁶² que s'ocupés, entre altres coses, de «descatalanitzar Catalunya destruint

60. Vegeu la carta, escrita en castellà i de la qual nosaltres hem traduït els fragments reproduïts al català, de Joan Ollé i Corbeto a Ferran Valls i Taberner, publicada en castellà, a Manuel J. PELÁEZ, Angélica B. GUCKES, María Encarnación GÓMEZ ROJO i Concepción SERRANO, *Epistolario germánico*, p. 76, núm. 63 (vegeu, sobre aquest llibre, els comentaris de Filippo RANIERI a «Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte», *Germanistische Abteilung*, núm. 116 [1999], p. 693-694; Carmen RIU DE MARTÍN a *Índice Histórico Español*, vol. XXXVI, núm. 110 [1998], ref. 98-2929; A. LANDA a *Razón Española*, vol. XXX [1998], p. 120-121; Guillermo HIERREZUELO CONDE a *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos*, vol. XXII [2000], p. 635-636; Étienne DRAVASA a *Revue Historique de Droit Français et Étranger*, vol. LXXIX, núm. 4 [2001], p. 532-533). També es reproduïxen alguns comentaris d'aquest feixista al pròleg de Manuel J. Peláez i Miguel Martínez López per al llibre de Roald MYKKELTVEDT, Robert A. KOCIS, L. Gerald BURSEY, Steven M. DELUE, Gianluigi PALOMBELLA, Garry L. JONES, Eldon J. EISENACH, Robert G. THOBABEN, Philip W. DYER, Daniel POUND, Harry E. VANDEN, John G. GUNNELL, Antonio de GENNARO, Frederic HOMER, Neil NEVITTE i Tip H. ALLEN, Jr., *Essays in the history of political thought*, Barcelona, PPU, 1988, p. 2205-2209.

61. Vegeu «Necrologia 1917. N'Enric Prat de la Riba. 1er d'Agost», *Anuari de Catalunya*, p. 278-284; Jacques de BIMONT, «Prat de la Riba», *L'Indépendant* (Perpinyà) (3 desembre 1917); Jacques de BIMONT, «Prat de la Riba», *Anuari de Catalunya*, p. 254-256. Sobre el catalanisme de Prat de la Riba, vegeu Rafael OLIVAR BERTRAND, *Prat de la Riba*, Barcelona, Aedos, 1964; Rafael OLIVAR BERTRAND, «Personalidad e ideología de Prat de la Riba», *Arbor*, vol. XVIII (1951), p. 31-58; Jordi SOLÉ TURA, *Catalanisme i revolució burgesa: La síntesi de Prat de la Riba*, Barcelona, Edicions 62, 1967; Enric JARDÍ, *Les doctrines jurídiques, polítiques i socials d'Enric Prat de la Riba*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1974; Josep Maria AINAUD DE LASARTE, *Prat de la Riba, home de govern*, Esplugues de Llobregat, Ariel, 1973; Josep Maria AINAUD DE LASARTE, *Prat de la Riba*, Barcelona, Edicions 62, 1992; Josep Maria FIGUERES, *Procés militar a Prat de la Riba: Les actes del Consell de Guerra de 1902*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 1996.

62. Vegeu, per exemple, la comparança amb la posició de Portugal i del cap del Govern, Antonio d'Oliveira Salazar, que «proclamava [el 28 de juny de 1942] que no es podia acceptar que la hipertròfia de l'autoritat desconegués els drets de la consciència, ni que l'Estat absorbís tota la vida de la nació, ni que les necessitats econòmiques constituïssin el principi de l'organització o de la societat internacional, ni que la iniciativa individual desaparegui com òrgan propulsor de l'activitat social» (*Le Temps* [29 juny 1942], p. 1). Oliveira Salazar va assenyalar, a més, en el seu discurs radiofònic: «La defensa política ha d'estar pendent en tot el que concerneix a les institucions» (*Le Temps* [29 juny 1942], p. 2). Sobre Antonio d'Oliveira Salazar i el seu *Estado Novo*, hi ha un munt de publicacions en portuguès, en anglès i en francès; des del punt de vista polonès, vegeu el que diu l'administrativista Gregorz GÓRSKI, *Historia administracji*, Varsòvia, Wydawnictwo Prawnicze Lexis-Nexis, 2002, p. 297-299, i, respecte al dictador Francisco Franco, p. 296-297 i 230.

la funesta labor de quaranta anys, i espanyolitzar-la. Només així aconseguirem regenerar l'esperit català». ⁶³ Ollé Corbeto postulà, sense més, l'extermini del catalanisme. A més, segons ell, «sense el catalanisme no hi hauria hagut marxisme a Espanya. El marxisme va entrar a Espanya per Catalunya i de bracet dels burgesos, que, com en la Revolució Francesa, en la russa i en totes les revolucions demo-judaico-maçòniques, jugaven a enderrocar el règim per a satisfer les seves passions, segurs, emperò, que ells sempre dominarien la massa i la detindrien en el punt i a l'hora que els convingués. A la resta d'Espanya encara no sabien el que era un sindicat ni un pistoler professional, i aquí a Barcelona ja estaven farts de funcionar i d'actuar, amb el beneplàcit i el suport secret de la Lliga, i quan hi va haver un excés de producció, els van enviar allèn de l'Ebre perquè civilitzessin els *castallufas*. Així va començar el desenvolupament de l'anarcosindicalisme a Espanya, i aquesta va ser "la civilització" que sempre va irradiar Catalunya a la Península: rebel·lia, etern descontentament, anarquisme, politikeig a la manera francesa, etc. Molta cultura, molt atresorar diners, molt *casinito* polític, però zero sentit comú. De manera que això del seny català és pur bluf. Catalunya mai no va tenir sentit comú. És el país més ignorant de l'univers, el que amb més facilitat es deixa enganyar pels politicastes que li ofereixen una llamnadura: Salmerón, Lerroux, Prat de la Riba, Cambó, Maluquer i Viladot, Macià, Companys, Comorera, tots, d'un a un, havien de portar-li el paradís i li van portar l'infern. En canvi, quina poca atenció va posar als sans consells d'homes intel·ligents, patriotes veritables, tot cor, generositat, desinterès, que volien millor que cap d'aquells farsants el bé de Catalunya, d'una Catalunya espanyola en una Espanya gran i única: Antonio Maura, el general Primo de Rivera, Alfonso Sala, el comte de Fígols, el comte de Santa María de Pomés, el comte de Monseny, el baró de Viver, el comte de Salvatierra d'Àlaba, el general Martínez Anido, el general Milans del Bosch, Marià Martí Ventosa, el general Barrera, Salvador Palau Rabassó, el marquès de Casa Pinzón, etc. Així, no és gens estrany que tot un representant de les forces capitalistes, Cambó, pogués dir cínicament i impunement: Monarquia? República? Catalunya! Sí, era igual anar amb l'àngel que amb el diable. Aquesta sola indiferència revela l'esperit judaic i maçònic de Prat de la Riba i de Cambó i l'estranya ceguesa de les multituds que els seguien. Jo no vaig creure mai que per a aconseguir un fi fos igual anar de bracet d'assassins contumàços que de persones honestes, ja que la República, a Espanya, sempre i en totes les èpoques, va encarnar el crim, l'espoli, el llibertinatge, l'abús, la mentida, mentre que la monarquia representava tot el contrari. La monarquia és con-

63. Manuel J. PELÁEZ, Angélica B. GUCKES, María Encarnación GÓMEZ ROJO i Concepción SERRANO, *Epistolario germánico*, p. 79, núm. 63.

substancial amb l'ordre, el respecte, la propietat, la religió, el progrés i la llibertat justa, encara que es negui a reconèixer les utopies de minories pertorbadores.»⁶⁴ El cas d'Ollé Corbeto no és únic. Hi va haver nombrosos falangistes que van avorrir no només la llengua catalana, sinó també la mateixa Catalunya.

El coronel Aymat, governador militar de Tarragona, va arribar a afirmar el 23 d'abril de 1939: «¡Perros catalanes! No sois dignos del sol que os alumbrá.»⁶⁵ Ho va dir, naturalment, en castellà.

Pel que fa a la repressió dintre del món del futbol, és convenient recordar una vegada més que Josep Sunyol Garriga, president del Futbol Club Barcelona i diputat, va ser afusellat.⁶⁶ Ell representava una forma de catalanisme diferent de la del partit de la dreta, la Lliga de Catalunya. L'Església catalana va ser objecte de nou d'avertiments i fins i tot de multes per part dels poders civils com a conseqüència de la predicació en català en certes localitats d'algunes diòcesis catalanes.⁶⁷ La consigna era clara: la catequesi havia de fer-se en castellà i s'havia de resar en castellà, tot com a fruit i, per tant, com a resultat del fet que l'ensenyament havia de fer-se en aquesta llengua, i no en una altra distinta, com el català; el cas del llatí era diferent. A la diòcesi d'Urgell, i en particular amb el bisbe d'aquesta, Justí Guitart i Vilardebò,⁶⁸ que va fugir el 1936, va refugiar-se a

64. Manuel J. PELÁEZ, Angélica B. GUCKES, María Encarnación GÓMEZ ROJO i Concepción SERRANO, *Epistolario germánico*, p. 78, núm. 63.

65. Josep Maria SOLÉ SABATÉ i Joan VILLARROYA, *El catalán*, p. 76.

66. Cfr. Josep M. SOLÉ I SABATÉ, Carles LLORENS VILA i Antoni STRUBELL TRUETA, *Sunyol, l'altre president afusellat*, Lleida, Pagès, 1996. El llibre conté un llistat dels principals polítics afusellats pel règim de Franco.

67. Convé tenir en compte les investigacions portades a terme per Josep MASSOT I MUNTANER, *L'Església catalana entre la guerra i la postguerra*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1978.

68. Va néixer a Barcelona el 16 de desembre de 1875 i va morir el 1940. Era fill del comerciant Joaquim Guitart i de Julia Vilardebò, nascuda a Madrid. El seu germà Ernest, mort el 1930, és conegut com un pensador social catòlic molt significatiu. Justí va fer els seus estudis primaris en un col·legi de Canet de Mar. Va ingressar al batxillerat després de superar l'examen corresponent el 24 de novembre de 1885. Va cursar estudis al Col·legi del Sagrat Cor de Jesús del carrer Casp de Barcelona, que duia la Companyia de Jesús, alhora que anava superant les assignatures del batxillerat a l'Institut de la Ciutat Comtal (del curs 1885-1886 al curs 1890-1891). Va arribar al grau el 2 de juliol de 1891, amb un excel·lent en el primer exercici i un aprovat en el segon. S'ha de precisar que va treure excel·lent en la majoria de les assignatures del batxillerat, amb les úniques excepcions de la geografia, la història natural i l'agricultura. En ocasió del cinc-cents aniversari de Col·legi del Sagrat Cor de Jesús, Guitart va presidir la commemoració i les celebracions que es van portar a terme. Es va llicenciar en Dret per la Universitat de Barcelona, carrera que va cursar amb gran brillantor des del curs 1894-1895 fins al curs 1899-1900, amb nombrosos excel·lents i premis. El 30 d'octubre de 1900 va obtenir un excel·lent en el primer exercici de l'examen de grau, en el qual va desenvolupar el tema de les relacions existents entre la moral i el dret. Presidia el tribunal el sever catedràtic de Dret Canònic Josep Estanyol. Va exercir poc temps l'advocacia a Barcelona. Ordenat sacerdot, més

Andorra la Vella i després va anar a Itàlia, davant el perill que a la Seu d'Urgell representaven els anarquistes, es van suscitar molts contenciosos amb rectors rurals quan Guitart va regressar a Andorra i a la Seu. Una circular del general Eliseo Álvarez-Arenas, dirigida a diversos bisbes catalans, insistia que la freqüència d'ús de la llengua catalana en diversos actes religiosos s'oposava al patriotisme que era necessari tenir en els moments de victòria gloriosa sobre «los rojos, comunistas y nacionalistas». A més, reiterava que en els actes públics era convenient la utilització de la llengua única i oficial de la nació espanyola.⁶⁹ El 16 de juny de 1939, el comandant militar de Reus, Jesús Ortego, es dirigí al rector de l'església de Sant Pere de la localitat esmentada i li advertí amb un discurs molt eloqüent que s'abstinguessin, tant ell com el conjunt dels capellans dependents d'aquesta església, de parlar en públic en català, de predicar qualsevol tipus de sermó en català i fins i tot de cantar en català. Actuar d'una altra manera s'interpretaria com «contrari a l'esperit nacionalsindicalista del nostre Gloriós Moviment Nacional i a les disposicions emanades del Cabdill, el Gran General Franco». Els que actuessin de manera diferent serien considerats «boicoteadores de nuestro Movimiento salvador de España».⁷⁰ Les seus episcopals de Barcelona, Lleida, València i Mallorca van ser ocupades per bisbes pròxims al franquisme i no catalans, cosa que va comportar la imposició de la llengua espanyola en totes les dimensions de l'activitat eclesiàstica. Una altra qüestió diferent va ser l'actitud dels bisbes de Vic, la Seu d'Urgell i Solsona.

Un intel·lectual de gran renom com Eugeni d'Ors i Rovira (1881-1954),⁷¹ jurista, a més, de formació intel·lectual i doctor en Dret per la Universitat Central de

---

tard va ser nomenat bisbe de la Seu d'Urgell, càrrec que va ocupar del 1920 al 1940. Va abandonar la Seu d'Urgell l'agost del 1936. Es va refugiar a Andorra i després a Roma, on va ser rebut per Pius XI a Castelgandolfo el 14 de setembre de 1936, juntament amb els altres bisbes espanyols Félix Bilbao Ugarriza, Miguel de los Santos Díaz Gomara i Joan Perelló. Va ser conseller de la Caixa de Pensions i Estalvis de Barcelona. Al bisbat d'Urgell es custodia el dietari escrit per Guitart. Dos nebots seus amb els quals va mantenir molta relació, Joaquim i Josep Maria Vidal Guitart, van ser advocats i juristes reconeguts.

69. Josep Maria SOLÉ SABATÉ i Joan VILLARROYA, *El catalán*, p. 103-104.

70. Josep Maria SOLÉ SABATÉ i Joan VILLARROYA, *El catalán*, p. 107.

71. Cfr. Guillem DÍAZ-PLAJA, *La defenestració de Xènius*, Andorra la Vella, Ed. Andorra, 1967, col·l. «Ahir-demà»; Enric JARDÍ, *Eugenio d'Ors: Obra y vida*, Barcelona, Aymà, 1967; Josep M. AINAUD DE LASARTE, *Eugenio d'Ors i els artistes catalans*, Barcelona, 1981; Josep PLA, «Eugenio d'Ors, 1882-1954», a Josep PLA, *Obra completa*, vol. XI, *Homenots*, Barcelona, Destino, 1980, p. 273-301; José Luis LÓPEZ ARANGUREN, *La filosofía de Eugenio d'Ors*, Madrid, Ediciones y Publicaciones Españolas, 1945; Norbert BILBENY, *Eugenio d'Ors i la ideologia del noucentisme*, Barcelona, La Magrana, 1988; Joan TUSQUETS, *L'imperialisme cultural d'Eugenio d'Ors*, Barcelona, Col·l. L'Alfons, 1989; Mercè RIUS, *La filosofía d'Eugenio d'Ors*, Barcelona, Curial, 1991.

Madrid, que havia estat anteriorment un catalanista destacat,⁷² el 2 de juny de 1939 va fer públicament a Reus apologia del menyspreu de la seva llengua materna amb afirmacions del següent abast: «La nostra llengua [es referia al català], momentàniament almenys, s'ha convertit en inapta per a totes les qüestions culturals, com el temple profanat no és apte per a l'oració i la celebració dels ritus litúrgics.»⁷³

Les circulars emeses pel Govern Civil de Barcelona anaven dirigides igualment a la prohibició d'utilitzar el català a les botigues, als comerços i a les indústries, no només als immobles públics, sinó també als privats. Tampoc no es podia usar la llengua catalana en la documentació privada d'associacions i fundacions, ni en qualsevol altra activitat desenvolupada per funcionaris o particulars que comportés atenció als ciutadans o a qualsevol tipus de públic en general. L'Institut d'Estudis Catalans⁷⁴ va ser suprimit, se li van retirar les subvencions oficials i durant lustres es va mantenir com una activitat cultural pràcticament a les catacumbes, que sobrevivia gràcies a donatius de particulars. Va poder recuperar durant els anys cinquanta i seixanta les edicions de llibres en català, que eren pagades per burgesos catalans ben coneguts, que van contribuir al seu finançament. L'Institut va aconseguir anar evitant la censura amb una dificultat notòria i remarcable, ja que estava sotmès a controls policials per l'únic delictes d'escriure i publicar en català, majoritàriament treballs de filologia, història i literatura catalanes. És una qüestió molt coneguda en la qual no insistirem.

Als anys cinquanta va haver-hi a Espanya molts clans anticatalanistes, contraris a la llengua. L'1 de març de 1953, el ministre d'Educació Nacional, Joaquín Ruiz-Jiménez, que era catedràtic de Dret Natural i de Filosofia del Dret de la Universitat de Madrid, va posar en relleu que la castellanització de la Universitat de Barcelona havia estat possible gràcies «a la ayuda de Dios y a la espada de Franco».⁷⁵ Aquest mateix ministre va ser el que, a la tornada d'un viatge a Amèrica, va comentar a Franco: «Mi General, sin novedad en el Alcázar de las Américas», i va qualificar la dona del dictador, Carmen Polo, d'«hada madrina de la cultura»,⁷⁶ el 5 de setembre de 1955. Als anys seixanta, no obstant

72. Cfr. les següents obres d'Eugeni d'ORS: *Glosari 1906: ab les gloses a la conferencia d'Agenciras i les gloses al viure a París*, Barcelona, Llibreria de Francesch Puig, 1907; *La ben plantada*, Barcelona, Llibreria d'Alvar Verdaguer, 1911; *Doctrina de la intel·ligència*, Barcelona, 1918; *Oceanografia del tedi*, Barcelona, 1918; *Gualba, la de mil veus*, Barcelona, Llibreria Catalonia, 1935; *Glosari 1906-1910*, Barcelona, Selecta, 1950; *El nou Prometeu encadenat*, Barcelona, Edicions 62, 1966.

73. Josep Maria SOLÉ SABATÉ i Joan VILLARROYA, *El catalán*, p. 102.

74. Albert BALCELLS, «L'Institut d'Estudis Catalans durant la Guerra Civil», *Revista de Catalunya*, núm. 146 (1999), p. 9-26.

75. Josep Maria SOLÉ SABATÉ i Joan VILLARROYA, *El catalán*, p. 200.

76. Cfr. Laureano LÓPEZ RODÓ, *Memorias*, vol. I, Barcelona, 1990, p. 33, amb una fotografia del dictador i la seva dona.

això, Ruiz-Jiménez⁷⁷ va evolucionar políticament i es va convertir en un símbol per als intel·lectuals moderats antifranquistes i socialistes, a través de la revista *Cuadernos para el Diálogo*.

«No hi ha justícia sense llibertat», va declarar Aureli Maria Escarré, abat de Montserrat, a *Le Monde*, el 14 de novembre de 1963,⁷⁸ per a denunciar el franquisme. Escarré va haver d'exiliar-se a Milà, però va poder tornar a Catalunya el 14 d'octubre de 1968, on morí el 21 d'octubre d'aquell mateix any. Amb la nova situació, al gener del 1969, «l'Església de Catalunya va elevar constantment la seva veu amb coratge per a denunciar *urbi et orbi* les accions arbitràries i antievangèliques del règim franquista».⁷⁹

77. Aquest Ruiz-Jiménez era fill de Joaquín Ruiz-Jiménez, diputat, senador, ministre d'Instrucció Pública i Bells Arts i de Governació. Vegeu Manuel J. PELÁEZ, «Joaquín Ruiz-Jiménez [o Giménez] (1854-1934)», a Manuel J. PELÁEZ, *Diccionario crítico*, vol. II, tom 1, p. 443-444, núm. 951.

78. Vegeu l'article de *Le Monde* reproduït a *Le Vatican et la Catalogne: Le problème de la nomination des évêques dans l'église d'aujourd'hui*, 2a ed., París, Edicions Catalanes de París, 1971 (1a ed., Ginebra, 1967), p. 208-209. S'hi pot llegir: «Là où il n'y a pas de liberté authentique, il n'y a pas de justice; et c'est ce qui se passe en Espagne.» «Le peuple doit choisir son gouvernement et pouvoir en changer s'il le désire: voilà la liberté. Il a besoin d'une liberté de presse, de sincérité dans l'information [...] Le gouvernement n'a pas le droit d'abuser de son pouvoir: il doit être un administrateur au nom de Dieu et un serviteur du peuple. La manque d'information est contraire à la doctrine de l'Église et cela doit poser des problèmes de conscience aux dirigeants catholiques d'un État qui, s'il ne change pas des principes politiques, ne peut pas se dire catholique.» Escarré diu que «l'avenir dépend de la manière dont sera résolu le problème d'aujourd'hui, qui est un problème social, un problème de démocratie et de liberté et, par conséquent, de justice», i, a més a més, aclareix: «Je me suis fortement intéressé et je m'intéresse encore actuellement aux prisonniers politiques, dont l'existence constitue un des aspects les plus pénibles du régime. Leur présence dans les prisons est en relation directe avec cette paix que l'État n'a pas réussi à établir. Pour le moment, ce qui me préoccupe, ce sont ces prisonniers non croyants du pénitencier de Burgos, qui se trouvent en cellule pour avoir suivi leur conscience et refusé d'assister à la messe.» Sobre l'encíclica *Pacem in terris*, Escarré va dir: «La Catalogne est un des exemples typiques auxquels on peut appliquer l'encyclique pour ce qui se rapporte aux minorités ethniques. L'État doit favoriser ces minorités et leur vie culturelle: le régime entrave le développement de la culture catalane. Usant du droit de pétition reconnu par la loi, moi-même avec cent autres personnes avons écrit une lettre, il y a quelques mois, au vice-président du gouvernement, le capitaine général Muñoz Grandes [Agustín Muñoz Grandes], lui demandant liberté entière pour la culture catalane: jusqu'à maintenant nous n'avons pas obtenu de réponse. C'était là notre droit comme Catalans. Maintenant, celui qui vous parle, c'est l'homme d'Église, non plus le Catalan pour lequel défendre la langue n'est pas seulement un devoir mais bien une nécessité: quand la langue se perd, la religion a tendance à se perdre elle aussi! Cela est déjà arrivé en d'autres endroits... En grande majorité, nous ne sommes pas, nous Catalans, séparatistes. La Catalogne est une nation parmi les nationalités espagnoles. Nous avons droit, comme toute autre minorité, à notre culture, à notre histoire, à nos coutumes, qui ont leur propre personnalité au sien de l'Espagne. Nous sommes Espagnols, non pas Castillans» (*Le Monde* [14 novembre 1963]).

79. Cfr. *Le Vatican et la Catalogne*, p. 285.

El dia 23 d'abril de 2001, el rei Joan Carles de Borbó va llegir a Alcalá de Henares un discurs, en ocasió de la concessió del XXV Premi Cervantes, en el qual va afirmar que «mai es va obligar ningú a parlar en castellà», alhora que afegia que aquesta «no va ser mai una llengua d'imposició, sinó de trobada». Les paraules del rei van fer després referència al fet que han estat els pobles els que voluntàriament i sense imposició han volgut assumir la llengua de Cervantes. Aquestes paraules van provocar un al·luvió de crítiques a la premsa del moment i de defensa, d'altra banda, del discurs reial. Es va indicar que, darrere del discurs del monarca, podia haver-hi l'aleshores ministra d'Educació, Cultura i Esport Pilar del Castillo. La polèmica va adquirir tons particulars al País Basc i a Catalunya. Des d'Izquierda Unida es va dir que el discurs del rei era «inacceptable i contrari a la veritat, des d'un punt de vista filològic i històric». D'altra banda, el secretari general d'Esquerra Republicana de Catalunya, Josep-Lluís Carod-Rovira, va precisar que l'assumpte era inacceptable, perquè ens trobàvem no només amb «un atac a la memòria» històrica, sinó també amb «una mentida». Partint d'aquestes premisses, es permetia després afirmar que «davant una monarquia ignorant, analfabeta i inculta, nosaltres ens sentim —en paraules de Carod— cada dia una mica més partidaris d'una república il·lustrada, cultural i plurilingüe». Uns altres van fer reflexions més intel·lectuals sobre el veritable problema que hi havia darrere d'aquestes afirmacions.⁸⁰

Catalunya, en aquests moments, és una nació, però és una nació⁸¹ que manca de la condició d'estat.⁸² El català, no obstant això, gaudeix d'una salut imillorable. L'Estatut de Catalunya de 1978 va ser un instrument jurídic molt positiu en aquest sentit, però el que cal agrair és l'excel·lent política lingüística desenvolupada pels governs de la Generalitat de Catalunya en els vint primers anys dels governs de Jordi Pujol, des que va accedir a la presidència de la Generalitat el 1980 fins al 2000. El 95 % dels habitants de Catalunya entenen el català i el 79 % el parlen amb fluïdesa, i ambdues llengües, la catalana i la castellana, són oficials. Ha contribuït notablement a l'expansió i la millora dels coneixements.

80. Vicenç VILLATORO, «El rei, el PP i les idees sobre les llengües», *Revista de Catalunya*, núm. 162 (maig 2001), p. 3-7.

81. Per a estudiar els elements de la nació, vegeu el llibre d'Ernest RENAN (1823-1892), *Qu'est-ce qu'une nation?*, París, Calmann Lévy, 1882, i Ernest RENAN (1823-1892), *Qu'est-ce qu'une nation?*, París, R. Helleu, 1934. Vegeu també, molt conegut, Ernest RENAN, *The poetry of the celtic races and other studies*, Londres, Walter Scott, 1896, p. 61-83 (trad. a l'anglès de William G. Hutchinson).

82. Vegeu Ferran SÁEZ MATEU, «I ara què en fem, de l'estat-nació», *Revista de Catalunya*, núm. 168 (2001), p. 9-23.

ments de la llengua catalana la Llei de normalització lingüística de 1983,⁸³ que va fer del català la llengua principal de l'ensenyament a l'etapa preescolar, l'ensenyament primari i el batxillerat i va obligar alguns funcionaris a conèixer el català (el desafiament del nacionalisme català, com el d'altres nacionalismes a l'Espanya democràtica, està servit).⁸⁴ La posterior Llei de política lingüística de 1998 va suscitar alguns problemes i crítiques provinents de les files dels partits polítics conservadors i centralistes de Madrid pel que feia a l'ús del català en la indústria i el comerç.⁸⁵

Amb el nou Estatut de Catalunya de 2006 es reconeixen els drets històrics, en el preàmbul es denomina *nació* Catalunya, tal com havia estat aprovat pel Parlament de Catalunya,⁸⁶ i la llengua catalana adquireix una dimensió nova. Han estat els monarques d'una dinastia d'origen francès, els Borbó, els que han

83. Aina MOLL, «El nostre procés de normalització lingüística», *Revista de Catalunya*, núm. 13 (1987), p. 3-6; Jaume BERNAT LLOBET, «La necessària modificació de la Llei de normalització lingüística», *Revista de Catalunya*, núm. 56 (1991), p. 37-50; Carles DUARTE MONTSERRAT, «El títol IV de la Llei de normalització lingüística a Catalunya», *Llengua i Dret*, núm. 3 (1984), p. 45-57.

84. Cfr. Michael KEATING, *Nations against the state: The new politics of nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*, Londres, Macmilland Press Ltd., 1996; Michael KEATING, *Les défis du nationalisme moderne: Québec, Catalogne et Écosse* (trad. al francès), Montréal, Presses de l'Université de Montréal, 1997, i Michael KEATING, *Naciones contra el estado* (trad. al castellà), Barcelona, Ariel, 1996, p. 143-196, sobre Catalunya. Vegeu també Guy HERMET, *Histoire des nations et du nationalisme en Europe*, París, Gallimard, 1996; Anthony D. SMITH, *The ethnic origins of nations*, Oxford, Basil Blackwell, 1994, i Alfons CUCÓ, *Els confins d'Europa: Nacionalisme, geopolítica i drets humans a la Mediterrània oriental*, Catarroja (València), Afers, 1997. El problema és diferent segons el que es pot llegir al llibre de Renéo LUBIC i Michael BRINT, *Culture, politics and nationalism in the age of globalization*, Aldershot, Burlington, Singapur, Sydney, Ashgate, 2001, 181 p.

85. És molt coneguda la radicalització anticatalanista d'un parell de diaris de Madrid: *ABC* i *El Mundo*.

86. L'Estatut d'autonomia actual, del 2006, recull en el seu preàmbul una al·lusió claríssima als denominats *drets històrics*: «L'autogovern de Catalunya es fonamenta en la Constitució, així com en els drets històrics del poble català, que, en el marc d'aquella, donen origen en aquest Estatut al reconeixement d'una posició singular de la Generalitat. Catalunya vol desenvolupar la seva personalitat política en el marc d'un Estat que reconeix i respecta la diversitat d'identitats dels pobles d'Espanya.» D'altra banda, l'article 5 es titula precisament «Els drets històrics» i en el seu contingut pot observar-se una fonamentació ben clara dels drets titulats d'aquesta manera, amb una referència específica a la cultura i a la llengua, com pot deduir-se de la reproducció del precepte, que diu que «l'autogovern de Catalunya es fonamenta també en els drets històrics del poble català, en les seves institucions seculares i en la tradició jurídica catalana, que el present Estatut incorpora i actualitza a l'empara de l'article 2, la disposició transitòria segona i altres preceptes de la Constitució, dels quals deriva una posició singular de la Generalitat amb relació al dret civil, la llengua, la cultura, la projecció d'aquestes en l'àmbit educatiu, i el sistema institucional en què s'organitza la Generalitat». A Cervera, del 15 al 17 de desembre de 2006, va tenir lloc a la seu del centre associat de la UNED el congrés «Els drets històrics i l'Espanya viable». Les actes d'aquest congrés apareixeran recollides a la revista de Saragossa *Ius Fugit*. El president d'aquest congrés va ser Tomàs de Montagut i Estragués i la presidència d'honor es va atorgar a un Borbó, l'actual príncep Felip, que ostenta, entre altres títols, el de comte de Cervera.

ocasionat els mals més grans a la llengua catalana al llarg de la seva història —Lluís XIV de França, Felip V, Carles III i Alfons XIII d'Espanya—, al costat dels dos dictadors del segle XX —Miguel Primo de Rivera Orbaneja i Francisco Franco Bahamonde— i sense oblidar-nos, en relació amb França, del francmaçó Jules Ferry. És convenient recordar-ho no només una vegada, sinó tantes com faci falta, perquè no s'oblidi que els Borbó han estat els principals enemics del fet diferencial català i de la llengua catalana.

